

ÁLDOZATOK

APRÓ ISTVÁN

1893. július 3-án¹⁵⁷ született Požegán (Horvátország), kereskedő, apja Ferenc, anyja Törteli Terézia; nős,¹⁵⁸ felesége Nagy Rozália, két gyermek apja.

Apró István az egyetlen olyan magyarkanizsai személy, akit 1944–45 folyamán bírósági ítélettel végeztek ki. Aprót 1945. február 26-án az első fokon eljáró Szabadkai Hadbírószági Tanács golyó általi halálra, polgári jogvesztésre és teljes vagyonekbeosztásra ítélte.¹⁵⁹ (9. dokumentum) Az ítéletet az újvidéki, másodfokon eljáró Felsőbb Hadbírószági Tanács 1945. február 8-án¹⁶⁰ jóváhagyta.¹⁶¹ (10. dokumentum)

Az ítélet indoklása a bírósági végzés mellett megjelent magyar nyelven is a *Szabad Vajdaság* április 4-i számában: „1941 áprilisában, amikor a magyar fasiszta katonaság országunkba tört, önkéntesen belépett a nemzetőrségbe, és nemzetőri minőségében a magyar katonákat szerb házakhoz vezette, és a katonákkal együtt fosztogatott, és bántalmazta a lakosságot. Egy alkalommal több más nemzetőr társaságában behatolt Benjanin¹⁶² Ilije házába, a szerencsétlen embert állati módon összeverte, és a testén csárdást táncolt, utána az összevert embert bekísérte a községi fogdába. Ugyanezen a napon összeverte Koen Dávid magyarkanizsai lakost, aki szintén súlyos sérüléseket szenvedett.”¹⁶³

Apró István ellen egyetlen feljelentés érkezik. A feljelentést az a Milutin Preradović teszi 1944. november 4-én, akit a magyarok elleni atrocitások miatt a Szabadkai Hadbírószági Tanács 1945. június 28-án elítélt.¹⁶⁴ (11. dokumentum) A feljelentésben Milutin Preradović, Ilije Benjanin és Koen Dávid bántalmazását, illetve lopást sorol fel Apró vétségei között.¹⁶⁵ A későbbiekben – még magában az ítélet indoklásában is – ezek a vádak hangzanak el.

Apró István nevével találkozunk annak a tanúvallomásnak a jegyzőkönyvében, amelyet dr. Kovács Kálmán 34 éves, római katolikus vallású, magyar nemzetiségű

157 TLZ. F. 115. Magyarkanizsai Községi Népbizottság. Házasságkötési iratok. 61/1917 folyószám. Apró István születési anyakönyvi kivonatának magyar fordítása. Érdekeséggé tegyünk meg, hogy Apró István születési dátumát csak ebben az iratban találtuk. Pontos évszám más iratokban – még a bírósági ítéletben – sincs.

158 Apró István 1917. október 27-én kötött házasságot Nagy Rozáliával Magyarkanizsán. TLZ. F. 115. Községi Népbizottság, Magyarkanizsa. Házasságkötési iratok. 61/1917 folyószám. Apró István illetőségi bizonyítványa.

159 TLZ. F. 127. Broj: 229/44. Apró István ítélete.

160 A dátum elírás lehet, helyesen valószínűleg 1945. február 28-a.

161 TLZ. F. 127. Broj: 229/44. Apró István ítélete.

162 Helyesen Benjanin.

163 A katonai bíróság ítéletei. *Szabad Vajdaság*, II. évf. 1945. április 4. 75. sz. 2.

164 Részletesen lásd a *Szabó Dénes* című fejezet alatt.

165 VL. F. 183. Kut.: 421. Prijave Stara Kanjiža. Broj: 22.

bíróági jegyző, a Magyararkanizsai Népfelszabadító Bizottság alelnöke 1945. május 24-én tett. (12. dokumentum) Preradović ellen ekkor már folyik az eljárás, így őt nem hallgatják ki.

A Kovács által tett tanúvallomásnak az érdekessége – ahogyan ezt maga a tanú is elismeri –, hogy az általa leírt események időpontjában nem is volt Magyararkanizsán. Idézet a jegyzőkönyvből:

„Német hadifogságból, ahol mint volt jugoszláv [katona]tiszt [tartózkodtam], 1941. május 31-én tértem vissza. Amint volt lehetőségem, azonnal tájékoztam a városban uralkodó állapotokról. Azt mondták, hogy április és május során a városban a telepeslakosságon szörnyű mérszárlást, és kegyetlenkedést hajtottak végre. Tudomásomra hozták, hogy a legnagyobb kegyetlenkedők voltak: Bata Lajos magántisztviselő, a nemzetőrség parancsnoka, Koncz József kőművessegéd, börtönőr, Szabados Imre asztalossegéd, aki maga is azzal dicsekedett, hogy számtalan gyilkosságot hajtott végre a Tisza-parton – ezek pillanatnyilag mindannyian szökésben vannak. Rajtuk kívül a bűncselekményekben részt vett Apró István magyararkanizsai vendéglős, akit a népbíróság igazságos ítélete [már] utolért.¹⁶⁶

Apró István „bűncselekményeit” Kovács mint a Népfelszabadító Bizottság alelnöke, valószínűleg a Preradović feljelentésből ismerhette.

Egy Oromhegyesről írt jegyzőkönyvben¹⁶⁷ is feltűnik az Apró István név, de mivel ott oromhegyesiként említik, illetve 30 év körülinek mondják, valószínűsíthető, hogy nem azonos személyről van szó.

További jegyzőkönyvekben – egyelőre – nem talákoztunk Apró István nevével.

Esetében nem született F-határozat sem, és nem szerepel *A kivégzett háborús bűnösök könyvében* sem. Neve viszont 654-es sorszámmal megtalálható a népellenesek könyvében.¹⁶⁸ Az ehhez tartozó kartonon a már említett vádak mellett jelzik, hogy a bíróság halálra ítélte, illetve bizonyítékként az említett – egyetlen – feljelentés szerepel.

Mivel a halálos ítélet mellett a bíróság a teljes vagyonekhozást is elrendeli, 1945. június 13-án összeírják Apró István vagyonát.¹⁶⁹ A jegyzőkönyvben 171 tétel szerepel. Ebből láthatjuk, hogy Apró igen vagyonos személynek számított. Felmerül az a kérdés, hogy elítélése – ahogyan ez igen gyakori ebben az időben Jugoszlávia más területein is¹⁷⁰ – nem csupán amiatt történt-e, hogy vagyonát elkobozhassák.

A fentiekből látszik, hogy Apró István elítélése – mivel más vád, feljelentés igazából nincs – minden bizonnyal Milutin Preradović feljelentése alapján történt. Így az ítélet tulajdonképpen egy olyan személy tanúvallomása alapján születik, aki maga is részt vett a magyarok elleni kegyetlenkedésekben. A Magyararkanizsai Népfelszabadító Bizottság 1945. július 1-jén kiadott karakterisztikája alapján a nikšići Milutin Preradović „álta-

166 VL. F. 183. Kut.: 100. Inv. broj: 688.

167 VL. F. 183. Kut.: 150. Inv. broj: 12705.

168 VL. F. 183. Knjiga: 65. Registar narodnih neprijatelja. Broj: 654.

169 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság. Vp. 480/1945. Apró István magyararkanizsai lakos elleni vagyonekhozási eljárás.

170 Bővebben lásd Cvetković 2006.

lánosan ismert parazita, szerb sovinsta”, aki a kapott földjét két-három alkalommal is eladta szegény parasztnak. A telepesektől pénzt zsarolt ki annak fejében, hogy földet intéz nekik. Sem földet nem intézett, sem a pénzt nem adta vissza.¹⁷¹

Ha összehasonlítjuk Apró István és Milutin Preradović ítéletét, megállapítható a kettős mérce. Aprót fizikai bántalmazás és lopás miatt (ha egyáltalán elkövette ezeket a bűnöket) ítélték halálra. Preradović esetében a hadbíróóság nem látta bizonyítottnak a többszörös gyilkosságot, ezért fizikai bántalmazás miatt 18 hónap kényszermunkára ítélték – később a Jugoszláv Ideiglenes Nemzetgyűlés amnesztiában részesítette.¹⁷²

171 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróóság. Hadbíróági iratok. 1945. S. 1139/45. Preradović Milutin magyarkanisai lakos elleni büntetőeljárás. A Magyarkanisai Népfelszabadító Bizottság Biz. 552/45-ös számú irata.

172 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróóság. Hadbíróági iratok. 1945. S. 1139/45. Preradović Milutin magyarkanisai lakos elleni büntetőeljárás. A Demokratikus Föderatív Jugoszlávia Ideiglenes Népszkupstinájának II. 2028-as számú, 1945. november 19-ei keltezésű határozata.

BAGI ANTAL

1900. június 12-én született Magyarkanizsán, vendéglős, nő, felesége Bagi Antalné született Vadász Piroska, két gyermek – Nándor (1930) és Irina (1931) – édesapja.

Mint huszár részt vett az első világháborúban, az olasz hadszíntéren, a Piave menti csatákban harcolt.¹⁷³ A két világháború között vette át a Börcsök-féle vendéglőt, ahol számos más rendezvény mellett évről évre szakszervezeti munkásbálákat rendeztek. Az 1938. március 1-jén megalakult helybeli vendéglősök szakegyletének alelnökévé választották.¹⁷⁴

Az impériumváltást követően – számos helyi magyarhoz hasonlóan – Bagi Antalt 1944. október 15-én helyi fegyveresek elhurcolták, és a magyarkanizsai városháza pincéjébe zárták. A visszaemlékezők szerint Bagi Antalt többedmagával iszonyú kínzásnak vetették alá. Neki és Szabó Dénes tóthfalusi plébánosnak a likvidálás előtt „Sztálin-kesztyűt” vágtak a gyilkosok. Ez abból állt, hogy a megkínzottak mindkét oldalát a has és a bordák tájékán felvágták, kezüket sóba, paprikába vagy ecetbe mártatták, majd bedugatták a felvágott sebbe.¹⁷⁵

A Bagi Antal likvidálásával kapcsolatos legpontosabb információt a magyarkanizsai OZNA-biztos irodájában 1945. május 30-án felvett jegyzőkönyvből¹⁷⁶ kapjuk. (13. dokumentum) A Milutin Preradović elleni eljárás¹⁷⁷ keretében Rekecki László – aki maga is raboskodott a városháza pincéjében – vallomásában elmondja, hogy miként kínozták és verték a fogvatartottakat. Miután 1944. október 28-án Berecz Istvánt, Szabó Dénest, Vitéz Ferencet és Kókai Lajost félholtra verték, kiválasztottak további 20-22

173 De Sgardelli Caesar szerk.: *Délvidék hadtörténete. Bajtársak életrajzi és világháborús adatai. Bagi Antal*. Budapest, é. n. (A továbbiakban Délvidék hadtörténete.)

174 Urbán János: *Parázs föld*. Kanizsa, 1988. 77., 163., 194.

175 Forró 2007, 84.

176 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság. Hadbíróági iratok, 1945. S. 1139/45. Milutin Preradović büntetőügye.

177 Az ügyet részletesen a Szabó Dénesről, illetve Vitéz Ferencről szóló fejezetben tárgyaljuk.

személyt, és az egyik üres cellában lelőtték őket. A holttesteket a rabokkal, köztük Rekecki Lászlóval rakatták kocsira, aki a likvidáltak között felismerte Bagi Antalt, Cseszko Istvánt és Nacs Józsefet.

A likvidálással kapcsolatban a család semmiféle értesítést nem kapott, illetve érdeklődésükre közölték, hogy a fogvatartottakat elszállították munkára.

A Bagi Antal elleni háborús bűn vádjával először a 2000-ben megjelent *Dokumenti iz istorije Jugoslavije* (Dokumentumok Jugoszlávia történetéből)¹⁷⁸ című könyv negyedik kötetében találkozunk. Az említett munka a különböző bűnlajstromok alapján a háborús bűnössé nyilvánított magyarok névsorát tartalmazza. Bagi Antal mellett még 35 magyarkanizsai illetőségű személyt nevez meg. A könyvben a háborús bűn indoklásaként egy iratszám van megadva, amely – miután a Vajdasági Levéltár kutathatóvá vált – ma megtekinthető.

Nevezett irat az elaborátumokban – a 8 bűncsoportról összeállított háborús bűnösök listáján – az ulazak, vagyis a bejövétel kapcsán elkövetett bűn elkövetésével vádolja Bagi Antalt.¹⁷⁹

Weiss Zoltán adatközlő szerint:

„Bagi Antal vendéglőst azért vitték be, mert 1937–38-ban egy keresztúri szerb eladott 4-5 lovat, és utána betért a Bagi-vendéglőbe. Leült kártyázni Oláh Istvánnal és Ivkovic Jóskával. Ezek hamarosan kifosztották. Ekkor a szerb Bagi Antal vendéglőstől követelte, hogy ezektől kérje vissza a pénzt. A vendéglőst, miután az megtagadta a nevetséges követelőzést, késsel megszurkálta. Ezért a bíróság börtönbüntetésre ítélte. Ez a szerb bosszúból 1944-ben elintéztette Bagi Antalt. A gyilkosok megengedték, hogy ebédet vigyenek a foglyoknak. Én hordtam az ételt Bagi Antalnak, Gyulai Vincének és egy Harmath nevezetűnek. Eleinte még megették az ételt, de később a lábas karimáján lát szott, hogy ki lett öntve. A szerbek olyanokat is mondtak, hogy ez meg az a magyar kéri a télikabátját, az óráját stb., így fosztogatták a családokat. Közvetlenül nem találkoztunk a fogvatartottakkal, de néha gyötrődő hangok, jajveszékélés hangzottak ki.”¹⁸⁰

A magyarkanizsai háborús bűnöket vizsgáló helyi bizottság 1944 decemberében kezdte gyűjteni a feljelentéseket. Bagi Antal ellen az egyetlen feljelentés 1945. április 20-án érkezett, melyben a vendéglőst egy helyi szerb vádolja azzal, hogy rész vett – nem tettelesen – fia kínzásában és meggyilkolásában. (14. dokumentum) Részlet az iratból:

„Az elkövetés módja és eszköze: 1941 áprilisában, amikor a magyar hadsereg bevonult Magyarkanizsára, a fiamat megfosztották szabadságától, amikor megverték és kínozták, jelen volt [Bagi Antal], és az ő sugallatára, illetve kérésére volt a kínzás, a verés és a

178 Zečević, Miodrag Đ. – Popović, Jovan P. szerk.: *Dokumenti iz istorije Jugoslavije*. IV. köt. Beograd, 2000, Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača iz Drugog svetskog rata, 344. (Atovábbiakban Zečević–Popović 2000.)

179 VL. F. 183. Elaborat. Zločini Okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini. I. grupa masovnih zločina. „Ulazak”. Broj: 8668.

180 Weiss Zoltán visszaemlékezése. Forró 2007, 52.

végén a börtönben a gyilkosság. Ugyanígy miatta [Bagi Antal], az ő kérésére, engem is megkínoztak a magyar katonák és a nemzetőrök.”¹⁸¹

A feljelentés megszületésekor Bagi Antalt már majdnem 6 hónapja likvidálták. Ez a tény kétségbe vonja az irat hitelességét, hiszen az ítélet megelőzte a vádat. Az irat további érdekessége, hogy említi ugyan a gyilkosságban részt vevő katonákat és nemzetőröket, de furcsa módon senkit nem nevez néven közülük. Nehezen elképzelhető, hogy a feljelentő magyarkanizsai lakosként senkit nem ismert volna fel legalább a helyi nemzetőrök közül.

A feljelentés hatására Bagi Antal felkerült a bejövétel kapcsán elkövetett bűnökkel vádolt háborús bűnösök helyi listájára.¹⁸² Ezenkívül neve a későbbiek során a háborús bűnösök több lajstromban is szerepel, többek között a Szabadkai Körzeti Bizottság 1945. október 6-ai keltezésű irata¹⁸³ is megemlíti háborús bűnösként, illetve 480-as sorszámmal a Megszállók és Támogatóik Büntetteit Kivizsgáló Vajdasági Tartományi Bizottság elaborátuma¹⁸⁴ is.

Bagi Antallal kapcsolatban a hivatkozások szerint egy jegyzőkönyv készült, azonban ez az irat – mivel nem található a dobozban – eddig nem került elő. Hivatkozásokból csupán a számát – inv. br. 9767 – ismerjük.

A Háborús Bűnöket Megállapító Állami Bizottság mindezeket az iratokat figyelembe véve határozatot hozott¹⁸⁵ Bagi Antal háborús bűnössé nyilvánításáról. (15. dokumentum) Így 2890-es sorszámmal neve szerepel *A háborús bűnösök nyilvántartásában* (Registar ratnih zločinaca).¹⁸⁶ Mindazonáltal Bagi Antal neve nem található *A kivégzett háborús bűnösök könyvében*. Viszont felkerült több olyan névsorra, amelyben a likvidált személyekről tesznek jelentést. A zentai járás (község) statisztikai tanácsa 1945. október 17-én kelt jelentésében¹⁸⁷ elküldi a Zentán és környékén likvidáltak¹⁸⁸ névsorát a Szabadkai Körzeti Bizottságnak. A névsorban 391 név található, Bagi Antal a 301. sorszám alatt – megjegyzés nélkül – szerepel.

A Szabadkai Körzeti Bizottság 1945. december 4-én küldi el az összegyűjtött likvidált háborús bűnös listáját¹⁸⁹ a Megszállók és Támogatóik Büntetteit Kivizsgáló Állami Bizottság részére Újvidékre. A 103 likvidált magyarkanizsai között utolsóként¹⁹⁰ ott van Bagi Antal neve is.

181 VL. F. 183. Kut.: 422. Prijave Stara Kanjiža. Broj: 363.

182 VL. F. 183. Kut.: 544. Srez Senta, Mesno Povereništvo Stara Kanjiža, grupa 1. Sorszám: 5.

183 VL. F. 183. Kut.: 536. Okrug Subortica. Ulazak, Broj: 196. Sorszám: 12.

184 VL. F. 183. Elaborat. Zločini Okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini. I. grupa masovnih zločina. „Ulazak”. Broj: 8668.

185 VL. F. 183. Kut.: 567. Broj: 2890.

186 VL. F. 183. Knjiga: 63. Registar ratnih zločinaca. Redni broj: 2890.

187 VL. F. 183. Kut.: 504. 1945: 150–247. Broj: 240.

188 A partizániratokban nem ritka, hogy az 1944–45-ös áldozatok esetében a likvidirani, vagyis a likvidált szót használják, amely mintegy utalás arra, hogy a felsoroltakat nem kivégezték, hanem – bírósági ítélet nélkül – likvidálták.

189 VL. F. 183. Kut.: 80. Strogo poverljivo 1944–46: 1–16. Broj: 3.

190 A négy utolsó nevet (Kovan Miklós, Renta József, Csiszári József és Bagi Antal) láthatóan később írták rá a dokumentumra írógéppel.

Bagi Antalné Vadas Piroska 1945. március 29-én zsarolás vádjával feljeleníti Ljubomir Radivoljt. Jegyzőkönyvbe¹⁹¹ mondott állítása szerint nevezett két részletben átvett tőle 4960 pengőt annak fejében, hogy férjét, Bagi Antalt kiszabadítja a városháza börtönéből. (16. dokumentum) A jegyzőkönyv mindenképpen kordokumentum, és tulajdonképpen egy korabeli oral history, hiszen benne Baginé beszámol férje elhurcolásáról is. Állítása szerint 1944. október 15-én, éjjel 11 órakor Nikola Radaković, Svetozar Knežević¹⁹² és még egy ismeretlen fegyveres elhurcolta a férjét. 1944. október 17-én a városházán találkozott Ljubomir Radivoljjal, akivel délutánra egy találkozót beszéltek meg. Délután Baginé megkérdezte, hogy miért hurcolták el a férjét, illetve megemlítette, hogy úgy hallotta: éppen nevezett fia miatt, akit a „megszállók” meggyilkoltak. Erre Radivolj azt mondta, hogy 5000 pengő ellenében kijárja, hogy Bagi Antalt szabadon engedjék. Ekkor Baginé átadott neki 960 pengőt, majd 1944. október 24-én további 4000-et. Mindezek ellenére férjét azóta sem látta, azt mondták neki, hogy elvitték munkára.

Ljubomir Radivolj 1945. március 29-én jegyzőkönyvbe¹⁹³ vett kijelentésében tagadta a vádakát. Elmondása szerint említett időpontban betegen feküdt otthon. Dr. Milorad Topolac 1945. április 6-án jegyzőkönyvben elmondta, hogy Ljubomir Radivolj október 27-én lett rosszul, de gyomorfekély miatt sűrűn betegeskedett.

Az 1945. április 27-én katonai bíróság előtt tartott meghallgatáson Baginé megismételte a vádakát, Ljubomir Radivolj a tagadás mellett új adatként elmondta, hogy az impériumváltás után azonnal feljelentette Bagi Antalt a fia meggyilkolásában való részvételért.¹⁹⁴ Érdemes megjegyezni, hogy nevezett valóban feljelentést tett Bagi Antal ellen – a fentebb már tárgyalt egyetlen feljelentésről van szó –, amelynek időpontja azonban 1945. április 20., vagyis csak azután, miután Baginé feljelentést tett ellene. Ugyanebben az időpontban szintén a fia meggyilkolásának vádjával feljeleníti Beszédes Józsefet is, aki állítása szerint mint nemzetőr a magyar katonákkal együtt részt vett a fia meggyilkolásában. A két feljelentés ellentmondásossága mellett az ügy további érdekessége, hogy Ljubomir Radivolj az előbb említett feljelentések előtt már tett feljelentést Kulai Oszkár, a város katonai parancsnoka, dr. Mály Sándor rendőrfőnök, dr. Nagy Péter ügyvéd, Sommer Károly plébános, valamint Bata Lajos és 10 meg nem nevezett városi tisztviselő ellen,¹⁹⁵ melyben nehezményezi, hogy 18 hold földet vettek el tőle a megszállás alatt, és erről semmiféle írásos határozatot nem kapott. Erre a feljelentésre 1944. december 9-én került sor, vagyis több mint négy hónappal a Bagi ellen tett feljelentés előtt. Nem tűnik életszerűnek, hogy Ljubomir Radivolj a földje elvételének ügyében tesz feljelentést először, majd csak több mint négy hónap után jelenti fel a fia állítólagos gyilkosait.

191 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság, K. 7/1945. Bagi Antalné vallomása.

192 1945. február 5-én a bíróság Radakovićot egyévi, Kneževićet hat hónapi kényszermunkára ítéli az adójárni öldöklésben való részvételért.

193 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság, K. 7/1945. Ljubomir Radivolj vallomása.

194 Radivolj Bogdan neve szerepel a Magyararkanizsa község háborús áldozatairól összeállított tanulmányban. Lásd Nestor 1975. Közvetlenül az impériumváltást követően a helyiek emlékezete szerint a magyar katonák valóban lelőttek egy Radivolj Bogdan nevű szabót, mert azt kiabálta az utcán, hogy a magyarok húsából akar paprikást enni.

195 VL. F. 183. Kut.: 421. Prijave Stara Kanjiža. Broj: 171.

Mindezek fényében a Bagi Antal ellen tett egyetlen feljelentés – aminek alapján nevezett háborús bűnösségéről határozatot hoztak – nem életszerű, de legalábbis létrejötteinek körülményei igen zavarosak.

A Zentai Népfelszabadító Bizottság 1945. május 4-én – a Szabadkai Népfelszabadító Bizottság 1945. április 30-ai parancsa alapján – elrendeli az alá tartozó népfelszabadító bizottságoknak – így a magyarkanizsainak és a martonosinak is –, hogy gyűjtsék össze az 1944–45-ös időszakban eltűnt, kivégzett személyekre vonatkozó adatokat. A Magyarkanizsai Népfelszabadító Bizottság hirdetményben hívja fel a lakosság figyelmét arra, hogy az 1945. május 5-éig eltűnt hozzátartozókat jelentsék be. A felhívásnak 80-an tettek eleget, ebből 24 Magyarkanizsa, 44 Adorján, 9 Oromhegyes és 3 Tóthfalu területéről. Bagi Antalné 1945. május 14-én a Magyarkanizsai Helyi Népfelszabadító Bizottság Bűnügyi Alosztályánál jelentette²⁰⁸ be férje eltűnését. (17. dokumentum) Az eltűnés körülményeivel kapcsolatban gyakorlatilag megismétli, amit korábban már a Ljubomir Radivolj ellen tett feljelentésben megfogalmazott, illetve hozzáteszi: hallotta, hogy férjét kivégezték, és a Tisza-partján a szőlők mellett temették el.

Mivel 1945-ben gyakorlatilag valamennyi 1944-ben likvidált személy esetében vagyonekobjzásra tett javaslatot a partizánhatalom, februárban elkezdtek gyűjteni a háborús bűnnel vádolt személyek ingó és ingatlan vagyonára vonatkozó adatokat, amelyek alapján 1945 augusztusában megindították a vagyonekobjzásokat. 1945. augusztus 28-án Bagi Antal vagyonát is összeírták.²¹⁰ Bagi Antalné 1945. október 25-én kérvényezte,²¹¹ hogy a vagyonekobjzás alól – a törvény 6. pontja értelmében – mentesüljenek az ingóságok és az ingatlan fele. Bagi Antal vagyonának részleges elkobjzásáról (18. dokumentum) a Zentai Járásbíróság 1946. január 2-án határozatot²¹² hoz, amely ellen az özvegy fellebbez. (19. dokumentum) Az iratban²¹⁵ arra hivatkozik, hogy néhai férje ellen eddig semmiféle olyan okmányt nem kapott, amely bizonyítaná a háborús bűnösséget vagy a népellenesség kategóriába való sorolást. A fellebbezést 1946. február 18-án a Szabadkai Körzeti Népbíróság elutasítja. (IRAT 43.) A vagyonekobjzási iratok valóban nem fogalmazznak meg ilyesmit. Sőt Bagi Antalt eltűntként tartják számon, pedig Baginé többször jegyzőkönyvbe mondja férje elhurcolását és megölését.

Bagi Antal halálának időpontját mégis 1951. május 9-ben állapítja meg a nevezett haláleset nyilatkozata.

Ügyében rehabilitációs eljárásról, illetve a vagyon-visszaszármaztatási eljárás megindításáról nincs tudomásunk.

196 TLZ. F. 115. Magyarkanizsai Községi Népbizottság, Büntetőügyi Alosztály, ikt. szám: 117/1945/10.

197 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság, Vp. 929/1945. Bagi Antal magyarkanizsai lakos elleni vagyonekobjzási eljárás.

198 Uo.

199 Uo.

200 Uo.

BAKOTA ANTAL

1900. január 8-án született Magyararkanizsán. Tanító, apja István, anyja Kazinczi Rózsa, nős, felesége Sváb Kovács Ida, 8 gyermek apja.

Az első világháborúban mint hadapródjelölt őrmester vett részt. Szolgálatát a szegedi 5. honvéd gyalogezredben teljesítette 1917. január 7-i leszereléséig.²⁰¹

Adorjánra kerülését²⁰² követően a falusi iskola megbecsült tanítója, a helyi Gyöngyösbokréta kulturális mozgalom szervezője, a falu mozdítóereje. Igazi nagycsaládos ember. 1944 áprilisában felesége, Törteli Etelka tüdővészben meghal. Ezt követően, júliusban feleségül veszi Sváb Kovács Ida tanítónőt.²⁰³

1944. október 31-én egy 17 tagú²⁰⁴ partizánkülönítmény – a Magyararkanizsai Néppárt tagjaiból – érkezett a faluba azzal a céllal, hogy likvidálják a falu férfilakosságát. Házról házra járva a piactérre terelték a lakosságot. Szecsei Jakabot a háza előtt lőtték le. Bakota Antalt szintén kiterelték a többiekkel együtt. A piactéren megkezdődött a válogatás: először a papot, a tanítókat állították külön sorba, így Bakotát is. A csoport hamarosan 53 főre duzzadt, a többi lakost hazazavarták. A kiállítottak közül hármat – Kocsis Zoltánt, Filiszter Kelement és Firányi Lajos plébánost – azzal bízták meg, hogy a faluban végeztessék el a földmunkákat, majd erről tegyenek jelentést Magyararkanizsán. A megmaradt embereket kettesével összekötözték – Bakota Antalt Milutinovics Gyulával –, és elindultak Magyararkanizsa irányába, a falu szélére érve azonban a Tisza felé fordították a menetet.²⁰⁵ A partra érve kiválasztottak öt embert – közöttük a tanítót is – azzal a céllal, hogy a likvidált embereket nekik kell

201 Délvidék hadtörténete. Bajtársak életrajzi és világháborús adatai. Bakota Antal.

202 A pontos dátumot nem tudjuk, de a magyar impériumváltást követően már bizonyosan Adorjánon tanított.

203 Fehér Katalin visszaemlékezése. 2009. (A továbbiakban Fehér 2009.)

204 Takács Ferenc visszaemlékezése. Magyararkanizsa, 1994. (A továbbiakban Takács 1994.) Forró 2007, 112.

205 Bakota József visszaemlékezése. 2009. (A továbbiakban Bakota 2009.)

bedobni a vízbe. Bakota Antal ekkor könyörögni kezdett, hogy a nyolc gyermekére való tekintettel hagyják meg az életét, de a gyilkosok senkinek nem kegyelmeztek, és a Tiszába lőtték az embereket. Nem mindenkit sodort el a Tisza, voltak tetemek, amelyek a padmaly alá szorultak.²⁰⁶

Egy későbbi bírósági ítéletből²⁰⁷ – amellyel a *Partizániratok a Vajdasági Levéltárban* című fejezetben már bővebben foglalkoztunk –, tudjuk, hogy a gyilkosok egy előre megrendezett áltámadást használtak arra, hogy indokot szerezzenek a likvidálásokra.

Mivel a faluban nem terjedt el azonnal a gyilkosságok híre, Bakota Antal felesége – gondolván, hogy férjét letartóztatták – bement Magyarakanizsára a városházára, hogy érdeklődjön a férje után. Ott annyit mondtak neki, hogy „transport za Suboticu”, azaz Szabadkára szállították. Mire azonban hazaért, a faluban már tudtak a likvidálásokról, és este kiemelték a padmaly alá szorult embereket – Tandari Istvánt, Ladóczki Istvánt, Milutinovics Gyulát, Dukai Lukácsot és Bakota Antalt²⁰⁸ –, és az utcán lelőtt Szecei Jakabbal együtt a temetőben temették el őket.²⁰⁹

Bakota Antallal kapcsolatban a háborús bűnösségre vagy a népellenességre vonatkozó iratanyag a Vajdasági Levéltárban nem található. Nem érkezett ellene – még utólag sem – egyetlen feljelentés sem, jegyzőkönyvekben sem találkoztunk a nevével, nincs róla F-határozat sem, illetve nem szerepel a háborús bűnösök vagy a népellenesség listáján, valamint nincs bejegyezve a likvidált háborús bűnösök könyvében sem. Neve a későbbiekben tűnik fel a likvidáltokról szóló listákon. Mivel nevezett ellen gyakorlatilag semmiféle vád, vádemelés nem történik, egyértelmű, hogy esetében egy törvénytelen gyilkosságról beszélhetünk.

A likvidáltokról, az elítéltekről és a szökésben lévő „háborús bűnösökről” készült katonokon a likvidált kategóriában szerepel Bakota Antal neve.²¹⁰ A kártyán a név, a helység,²¹¹ illetve a Presuden, vagyis az ítélet nélkül likvidált megjegyzésen kívül más nem szerepel.

A likvidált háborús bűnösök különböző bizottságok által készített listáin több helyen is szerepel Bakota Antal neve, ami azt bizonyítja, hogy a bizottságokat időnként tájékoztatták az olyan likvidált személyekről is, akik ellen semmiféle eljárás, bizonyíték nem volt.

A Zentai Statisztikai Hivatal 1945. október 17-én elküldte a szabadkai körzeti bizottságnak²¹² a Zenta községben likvidált személyek névsorát, ami 391 nevet tartalmaz; 325-ös sorszámmal – megjegyzés nélkül – Bakota Antal neve is szerepel a listában.

206 Forró 2007, 74.

207 VL. F. 183. Kut.: 593. Presuda vojnih sudova. Broj: 1372/45.

208 Unokája a mai napig őrzi azt a zsebkést, amelyet a tanító zsebében ekkor találtak.

209 Forró 2007, 75.

210 VL. F. 183. Kut.: 582. 1944–1948. Bačka i Baranja. Bakota Antal.

211 A Magyarakanizsa községben likvidált áldozatok neveinél általában helységnevként Magyarakanizsa szerepel.

212 VL. F. 183. Kut.: 504. Srezko Statističko Veće Senta. 1945: 150–247. Broj: 240.

A magyarizációs bizottság 1945. október 18-án összeállította azoknak a névsorát,²¹³ akik a Népfelzabáló Hadsereg bevonulását követően, 1944-ben eltűntek. A listán 96 név szerepel – benne magyarizáltak, adorjániak, tóthfalusiak, oromhegyesiek –, utolsóként, 96-os sorszámmal, megjegyzés nélkül Bakota Antal is.

1945. december 4-én a Háborús Bűnöket Vizsgáló Szabadkai Népbizottság az újvidéki népbizottságnak megküldte a szabadkai körzetben likvidált személyek névsorát.²¹⁴ E listában a magyarizációs névsorban 17-es sorszámmal, megjegyzés nélkül szerepel Bakota Antal neve.

A Magyarizációs Népfelzabáló Bizottság – a szabadkai Népfelzabáló Bizottság 1945. április 30-i parancsa alapján – felhívása ellenére senki nem jelenti be Bakota Antal eltűnését.

Érdekes az 1945. április 10-én Magyarizáción kiadott halotti anyakönyv. A hivatalos szerv által kiadott iratban Bakota Antal halálának okaként gyilkosság van megállapítva.²¹⁵

A Zentai Járási Népbizottság 1946. január 18-án a Járási Népbíróság számára jelentést²¹⁶ tesz, hogy Bakota Antal magyarizációs eltűnt háborús bűnös ingó és ingatlan vagyonát még nem kobozták el, az eljárás megindítására tesz javaslatot. Ennek alapján meg is indul a vagyonekbevételek eljárás, melynek során 1946. február 8-án Bakota Antal testvérei – Bakota Anna és Bakota Imre – kérte a bíróságot, hogy – mivel nevezett felesége 1944. április 24-én elhunyt, és nyolc árvája maradt – ne kobozzák el. A helyi Népfelzabáló Bizottság küldötte, „mivel az adorjáni esetről van szó”,²¹⁷ illetve a 8 gyermekre való tekintettel szintén kéri az eljárás megszüntetését.²¹⁸ (Lásd 20. dokumentum)

A bíróság még ugyanezen a napon meghozza a határozatot, mivel a vagyonekbevételek törvény 6. pontja értelmében a vagyonekbevételek alól mentesülnek az alapvető élethez szükséges minimumok, és ezenfelül Bakota Antalnak mindössze 7 hold szántóterülete volt, az eljárást megszünteti. (21. dokumentum) Erre válaszul a szabadkai körzeti Népi Vagyonkezelőse fellebbezéssel él. Szerintük a 7 hektár meghagyása több, mint ami egy háborús bűnösnek jár. (22. dokumentum) Szerintük mindösszesen 3 hektár meghagyása lenne elfogadható. A szabadkai Körzeti Bíróság a Népi Vagyonkezelőse fellebbezése alapján visszautalta az eljárást a Zentai Járásbírósághoz, amely ezen iktatószám alatt már nem folytatta le az eljárást. (23. dokumentum) A család visszaemlékezése szerint sem történt meg a vagyonekbevételek.

213 VL. F. 183. Kut.: 505. Veće Statističara za Srez Subotica. Mesno povereništvo Stara Kanjiža, Adorjan. Broj: 171.

214 VL. F. 183. Kutija: 80. Strogo poverljivo 1944–46. 1946, 1–16. Broj: 3.

215 Matično zvanje, St. Kanjiža. Bakota Antal halotti anyakönyvi kivonata. 10. avgust. 1945.

216 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság. Vp. 167/1946. Bakota Antal adorjáni lakos elleni vagyonekbevételek eljárás.

217 Az adorjáni vérengzés miatt – szinte egyedi esetként –, a gyilkolásokban való részvételért a bíróság Aleksandar Oluškit halálra, Nikola Radakovićot egy év, Svetozar Kneževićet pedig 6 hónap kényszer-munkára ítélte.

218 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság. Vp. 167/1946. Bakota Antal adorjáni lakos elleni vagyonekbevételek eljárás.

BAKOTA FERENC

1893. november 18-án született Magyarkanizsán, apja Pál, anyja Dobó Julianna, felesége Mányi Mária.

Bakota Ferenc oromhegyesi földműves 1941 áprilisában, a magyar hadsereg bevonulásakor – a településen megalakult nemzetőrség tagjaként – részese volt az ott lejátszódott eseményeknek. Ezek során – az ott élő szerbek szempontjából – a legtragikusabb mozzanat az 1920 után betelepített dobrovoljacok internálása, majd kitelepítése volt. Minderről – megemlítve Bakota szerepét is, hét hónappal annak halála után – 1945. július 2-án tett vallomásukban Dane Basarić és Janko Polovina oromhegyesi földművesek számoltak be a háborús bűnöket kivizsgáló bizottság szabadkai részlegének. Mindkét tanú családjával együtt a kitelepítés elszenvédője volt, ezért nem feltételezhető, hogy tanúvallomásukban teljesen pártatlanok és elfogulatlanok voltak.²¹⁹

Az említett jegyzőkönyvben a két tanú 75 magyar nemzetiségű személy nevét sorolta fel, akik 1941-ben Oromhegyesen – állításuk szerint – a szerbek ellen háborús bűncselekményeket követtek el. A jegyzőkönyv utolsó bekezdésében a következő áll:

„...Valamennyi felsorolt [személy] a 35-ik sorszámától a 75-el bezárólag nemzetőrök voltak, vagy magyar egyesületek – Turáni Vadászok, „nyilasok”²²⁰ – tagjai, vagy egyiknek és másiknak is, vagy mindháromnak tagjai voltak, és mint ilyenek, részt vettek szóval és tettel a szerb telepések Oromhegyesről való kiűzésében, amiben különösen Koncz Dezső római katolikus pap jeleskedett. Ezen kívül még kijelentem, hogy Sándor Bélát kivéve, aki jelenleg Magyarkanizsán él, valamennyi megemlített oromhegyesi lakos.”²²¹

Bakota Ferenc neve – a jegyzőkönyvben felsoroltak között – a 8-as sorszám alatt található.²²²

219 VL. F. 183. Kut.: 150. Inv. broj: 12705.

220 A tanúk valószínűleg a Nyilaskeresztes Pártra gondoltak.

221 VL. F. 183. Kut.: 150. Inv. broj: 12705.

222 Uo.

Érdemes megemlíteni, hogy Koncz Dezső oromhegyesi plébánost a tanúk terhelő vallomása ellenére sem érte atrocitás: ő nem lett a megtorlás áldozata.

Basarić tanúvallomásának tartalmát az is megkérdőjelezheti, hogy – saját bevallása szerint – 1941. április 24-e és 1942. február 24-e között, valamint 1943 márciusától a háború befejezéséig nem is tartózkodott Oromhegyesen.

Bakota Ferenc ellen nem érkezett személyre szóló feljelentés senkitől, azonban az említett jegyzőkönyv alapján rákerült a Zentai járásban, és ezzel együtt a szabadkai körzetben összeállított névjegyzékre is, amelyen azok neve szerepelt, akiket – a háborús bűncselekményeket kivizsgáló bizottság által begyűjtött adatok alapján – a magyar hadsereg bevonulása során elkövetett háborús bűncselekményekkel vádoltak.²²³

Ezekre a névjegyzékekre való felkerülésnek egyenes következménye volt, hogy Bakota Ferenc 883-as sorszám alatt bekerült a népellenesek névjegyzékébe is.²²⁴

Bakota neve azonban nem került be a háborús bűnösök névjegyzékébe, és ez mindenképpen arra utal, hogy a neki tulajdonított háborús bűncselekmény – a háborús bűnöket kivizsgáló bizottság értékelése szerint sem – nem tartozhatott a fajsúlyosak közé, amiért esetlegesen független bíróság törvényes tárgyaláson halálbüntetést róhatott volna ki rá.²²⁵

Bakota Ferenc eltűnését családja köréből felesége 1945. május 22-én jelentette be a magyarkanizsai Népfelszabadító Bizottság illetékes szervénél:

„...1944. október 31-én délben behívták a [népőrség] oromhegyesi laktanyájába, ahonnét Magyarkanizsára kísérték, ahová öt napon keresztül élelmet hordtam neki. Ekkor tájékoztattak, hogy nem kell többet élelmet vinni. Azt hallottam, úgy megverték, hogy behalt.”²²⁶

Mivel férje haláláról hivatalos értesítést nem kapott, de feltételezte, hogy az 1944 őszén lefolytatott megtorlás áldozataként életét vesztette, Bakota Ferencné 1954-ben kezdeményezte férje holtá nyilvánítását. Az eljárást kezdeményező beadványban a következő tényállást közölte:

„...Állandó lakhelye 1944-ig Oromhegyesen [...] volt, amikor meg nem állapított napon, vagyis 1944. november 1-jén, Kohn Sándor volt oromhegyesi lakos felszólította a férjemet, hogy azonnal jelentkezzen az oromhegyesi Helyi Népbizottságnál. Férjem eleget tett a felszólításnak, és még aznap jelentkezett, de ettől kezdve nem jelentkezett, nem jött haza – eltűnt, és azóta életjelt nem adott magáról.”²²⁷

223 VL. F. 183. Kut.: 536. Okrug Subortica. Ulazak. Redni broj: 86.; Kut.: 538. 1944–1948. Srezovi R–Š. Srez Senta. Stara Kanjiža. Ulazak. Redni broj: 146.

224 VL. F. 183. Knjiga: 65. Registar Narodnih neprijatelja. 1–4340. Redni broj: 883.

225 VL. F. 183. Knjiga: 63, 64. Registar ratnih zločinaca.

226 TLZ. F. 115. Községi Népbizottság, Magyarkanizsa, Bűnügyi Alosztály ikt. sz. 117/1945/65.

227 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság. R. 407/1954. Bakota Ferenc holtá nyilvánítási ügye. 1. sz. irat.

A holtta nyilvánítási eljáráshoz az oromhegyesi Népbizottság 1954. augusztus 18-ai keltezéssel bizonylatot állított ki. A bizonylatban a hatóság az eltűnt Bakota sorsáról csak annyit közölt, hogy 1944 novemberében eltűnt, és azóta nem jelentkezett.²²⁸

Az ügyben 1954. szeptember 24-én tartottak tárgyalást, amelyen két olyan személy tanúskodott, akik 1944 őszén vele együtt raboskodtak a magyarkanizsai Városháza pincéjében. Mazák István – oromi földműves – tanú a következőket vallotta:

„...Ismertem Bakota Ferenc néhai oromhegyesi lakost, mert 1944-ben együtt voltam vele bezárva Magyarkanizsán, és ugyanabban a szobában voltunk. Tudom, hogy 1944. november 1-je körül Bakota Ferenc a börtönben meghalt, és hogy kivitték a zárkából. Nem tudom, hol temették el, és ettől kezdve semmit nem hallottam róla, és nem is láttam.”²²⁹

Molnár György – oromhegyesi földműves – tanú a következőket vallotta:

„...1944-ben a felszabadulást követően Bakota Ferenc oromhegyesi [lakossal] együtt raboskodtam a magyarkanizsai börtönben. Néhány nappal azután, hogy bezártak bennünket, Bakota Ferenc meghalt. Úgy gondolom, hogy Bakota Ferenc 1944. november 6-án vagy 7-én halt meg.”²³⁰

Mindkét tanúvallomás megegyezett abban, hogy Bakota Ferenc a börtönben meghalt, azonban a halálának időpontjával kapcsolatosan különböztek. A bíróság azért, hogy pontosíthassa a halál időpontját, illetve hogy megállapíthassa Bakota állampolgárságát, a Zentai Járási Népbizottság Belügyosztályától kiegészítést kért az ügyre vonatkozóan. A járási Belügyosztály 1954. november 16-ai keltezésű válaszában – noha bizonyára pontosan tudták, hogy mi lett a sorsa – csupán a következő adatokat közölte:

„...Bakota Ferenc nem esik az állampolgárság megvonására vonatkozó törvény hatálya alá. A megnevezett a felszabadító csapatok bevonulása alkalmával, szerencsétlenség folytán veszítette életét. A Jugoszláv Föderatív Népköztársaság állampolgára volt.”²³¹

A belügyosztály az irat alapján a halál idejét sokkal előbbre teszi, hiszen a szovjet csapatok 1944. október 8-án vonultak be Magyarkanizsára és környékére – a bíróság ez alapján tehát nem tudott pontosítani. Elgondolkodtató az a tény is, hogy a Belügyosztály Bakota Ferencnek a magyarkanizsai Városháza pincéjében bekövetkezett halálesetét „szerencsétlenségnek” minősítette.

A begyűjtött adatok alapján, a törvény által előírt határidő lejártát követően, a bíróság 1955. február 15-én döntött Bakota Ferenc holtta nyilvánításáról, és a halálának idejét 1944. november 10-ére vélelmezte. A bíróság indoklásában megállapítja:

228 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság. R. 407/1954. Bakota Ferenc holtta nyilvánítási ügye. 1b sz. irat.

229 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság. R. 407/1954. Bakota Ferenc holtta nyilvánítási ügye. 4. sz. irat.

230 Uo.

231 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság. R. 407/1954. Bakota Ferenc holtta nyilvánítási ügye. 10. sz. irat.

„...hogy Bakota Ferenc, néhai oromhegyesi lakos, [aki] 1893. november 16-án született Magyarkanizsán, apja Pál, anyja Dobó Julianna, nős Mányi Máriával, meghalt a magyarkanizsai börtönben 1944 novemberében, és hogy Mazák István oromi földműves és Molnár György oromhegyesi lakos ott holtan látták. A szemtanúk vallomása alapján a bíróság nem tudta megállapítani Bakota Ferenc halálának pontos időpontját, de a megnevezett valószínűleg nem élte túl 1944. november 10-ét.”²³²

Bakota Ferenc esetében a hatóságok nem kezdeményeztek vagyonekhozást.

Eddigi ismereteink szerint a Szabadkai Felsőbb Bíróság – az inkriminált jegyzőkönyvre²³³ hivatkozva – először elutasította a Bakota Ferenc hozzátartozói által kezdeményezett eljárást, melyben jogi rehabilitációját kérték. A fellebbezést követően azonban a bíróság helyt adott a kérelemnek, Bakota Ferencet 2012-ben rehabilitálták, és meggyilkolását törvénytelennek minősítették.²³⁴

232 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság, R. 407/1954. Bakota Ferenc holtta nyilvánítási ügye. 12. sz. irat.

233 VL. F. 183. Kut.: 150. Inv. broj: 12705.

234 Körzeti Bíróság, Szabadka. Ügyviteli szám: Reh. 15/2012.

BÁRÁNY FERENC

1891. szeptember 30-án született Martonoson, földműves, apja József, anyja Gruik Erzsébet, nő, felesége Holló Margit, két gyermek apja.

Bárány Ferenc a magyar csapatok 1941. áprilisi bevonulása során lejártszódot martonosi eseményekben nemzetőrként vett részt. Ezekkel az eseményekkel kapcsolatban 1945. március 8-án – több mint három hónappal azután, hogy Martonoson megtörtént a 24 magyar nemzetiségű személy likvidálása – Gruik András, Szél Sándor és Betyák Boldizsár – valamennyien martonosi lakosok – nyilatkoztak.²³⁵ A jegyzőkönyv tanúsága szerint Gruik András martonosi kereskedő a következőket vallotta:

„...Emlékszem, hogy 1941. április 12-én 9 óra körül egy magyar haditengerész bejött Martonosra. Ezen a napon, délelőtt vagy délután, pontosan nem emlékszek, összegyűltek egyes magyarok, velük együtt szerbek is, és a település parancsnokává dr. Werner János községi orvost választották, [annak érdekében], hogy a faluban továbbra is fenntartsák a [köz]rendet és a [köz]biztonságot.²³⁶ A település helyettes parancsnoka a martonosi Nagy Gábor volt. Dr. Werner János most Zentán városi orvos, Nagy Gábor számomra ismeretlen helyen tartózkodik.

Másnap délután a magyar csapatok bevonultak Martonosra.²³⁷ Kabók Lajos, Bárány Ferenc, Farkas Ádám, Csikós Lajos és mások követelték, hogy Nagy Gábor legyen a parancsnok, a parancsnokhelyettes vagy Betyák Boldizsár, vagy Berényi József [volt], pontosan nem emlékszek, mindez azért történt, hogy lehessen rabolni és garázdálkodni.

235 VL. F. 183. Kut.: 505. Veće Statističara za srez Subotica. Mesno povereništvo Martonoš. Broj: 43.

236 A tanú valószínűleg tévesen emlékszik, mert ezekre az eseményre április 11-én kerülhetett sor.

237 A tanú szerint a magyar csapatok április 13-án vonultak be Martonosra, de ez valójában már 1941. április 12-én megtörtént. Bővebben lásd Horváth Csaba – Lengyel Ferenc: *A délvidéki hadművelet 1941. április*. [S. l.], [s. a.].

Pontosan nem emlékszem, de úgy gondolom, hogy egy héttel később Sörös János lett a [községi] elnök, a helyettese pedig ifj. Gubi Ferenc.”

Betyák Boldizsár martonosi kereskedő emlékezete szerint a település nemzetőrségének parancsnoka dr. Werner János volt, de szerinte a parancsnokhelyettes ő maga volt. Vallomása is alátámasztotta a tényt, mely szerint Bárány Ferenc nemzetőr volt, de terhelőleg nem nyilatkozott Bárány tevékenységéről.²³⁸

Tény, hogy 1941 áprilisában – a magyar csapatok bevonulása során – Martonoson atrocitások érték szerb nemzetiségű polgárokat a magukat „nemzetőröknek” kinevező helybéliel részéről, de ezek során senki sem vesztette életét.²³⁹

Noha személyére vonatkozóan a háborús bűnöket vizsgáló vajdasági bizottság iratanyagában egyetlen névre szóló feljelentés sem található, az említett bizottság a bizonyítékok alapján megalapozottnak találta azt a tényt, mely szerint Bárány Ferenc háborús bűncselekményeket követett el a magyar hadsereg martonosi bevonulása, majd ezt követően a dobvoljacok internálása és kitelepítése során is: ezt a megállapítást 3718-as számú határozatában rögzítette.²⁴⁰

A határozat alapján Bárány Ferenc, akit 1944. november 21-én bírósági ítélet nélkül kivégeztek, 3718-as sorszám alatt bekerült a háborús bűnösök névjegyzékébe,²⁴¹ valamint 947-es sorszám alatt a népellenesek névjegyzékébe²⁴² is.

Bárány és társai likvidálása a Martonosi Népbizottság számára ismeretes tény volt, ezért neve – sorstársáival együtt – 20-as sorszám alatt szerepel azon a névjegyzéken, amelyet a bizottság 1945. október 19-ei keltezéssel a Járási Statisztikai Tanács biz. 240/945-ös számú átiratára válaszolva – a felszabadulás után likvidált személyek adatainak összegyűjtése kapcsán – megküldött.²⁴³

A háborús bűnöket vizsgáló bizottság rendelkezésünkre álló iratanyagából megállapítható, hogy Bárány Ferenc martonosi nemzetőrként részt vett 1941 áprilisában a helybeli szerbek ellen elkövetett atrocitásokban,²⁴⁴ valamint – mint „eszmei uszító” – részese volt 14 martonosi szerb internálásának.²⁴⁵ Ennek kapcsán talán a leghelytállóbb Mészáros Sándor megállapítása:

„...Ezekhez az eseményekhez a helybeli magyar lakosságnak vajmi kevés köze lehetett.”²⁴⁶

238 VL. F. 183. Veće Statističara za srez Subotica. Mesno povereništvo Martonoš. Broj: 43.

239 Erről lásd Nestor 1975. Žrtve fašizma iz Martonoša 1941–1945.

240 VL. F. 183. Kut.: 568. Redni broj: 3718.

241 VL. F. 183. Knjiga: 63. Registar Ratnih Zločinaca. Redni broj: 3718.

242 VL. F. 183. Knjiga: 65. Registar Narodnih Neprijatelja. 1-4340. Redni broj: 947.

243 VL. F. 183. Kut.: 503. 1945: 218-429. Broj: 303.

244 VL. F. 183. Kut.: 538. 1944–1948. Srezovi R–Š. Srez Senta. Martonoš. Ulazak. Redni broj: 47.

245 VL. F. 183. Kut.: 538. 1944–1948. Srezovi R–Š. Srez Senta. Martonoš. Logori. Redni broj: 20.

246 Mészáros Sándor: *Holttá nyilvánítva. Délvidéki magyar fátum 1944–45.* I. Bácska. Budapest, 1995, 84. (A továbbiakban Mészáros 1995.)

Tény, hogy Bárány Ferenc több, 1941-ben nemzetőrként tevékenykedő falubelijével egyetemben 1944. október 8-át – a szovjet Vörös Hadsereg Martonosra történő bevonulását – követően is a faluban maradt, és nem menekült el. Ez azt jelenthette: maguk sem gondolták, hogy az elkövetett cselekményekért az életükkel fognak fizetni.

A hatalomváltást követően a Népfelszabadító Bizottság nem adott azonnal olyan parancsot a Martonosi Népőrségnek, hogy tartóztassák le a háborús bűncselekmények elkövetésével gyanúsított személyeket. Beérték annyival, hogy ezeknek a személyeknek naponta jelentkezniük kellett a községházán.

Bárány Ferenc letartóztatásának és fogva tartásának körülményeiről felesége 1945 augusztusában – amikor a hatóságoknál hivatalosan bejelentette férje eltűnését – a következőket nyilatkozta: (24. dokumentum)

„...[1944.] Október 23-án, amikor a férjem – mint rendesen – jelentkezett a helyi hatóságnál, ott tartották, azaz letartóztatták. Férjem letartóztatásának oka számomra ismeretlen. Egész idő alatt, amíg a férjem itt a börtönben volt, ételt hordtam neki, és több alkalommal lehetőségem volt vele beszélni.”²⁴⁷

Az asszony szerint 1944. november 21-ére virradó reggelen a börtönőrtől azt az információt kapta, hogy a foglyokat kihallgatás végett Óbecsére szállították.²⁴⁸

Arról, hogy a pincébe zárt martonosi férfiakkal mi lett a sorsa, sem Bárány Ferencné, sem a többi asszonyt nem értesítették. Amikor az eltűntek sorsát tudakolva a 23 hozzátartozó Nagy Gábornéval az élen 1945 augusztusában a helyi bizottsághoz fordult, a következő cinikus hangvételű választ kapták (25. dokumentum):

„Nagy Gáborné és [még] 22 martonosi elvtársnő kérvényt nyújtott be a martonosi Népfelszabadító Bizottsághoz, amelyben tájékoztatást kérnek [arról, hogy] hol vannak családtagjaik, akiket 1944. november 20-án elvittek a községből, és ha életben vannak, akkor adjanak ki [ellenük] bírósági ítéletet, ha pedig halottak, akkor [mondják meg, hogy] miért voltak elítélve.

A martonosi Népfelszabadító Bizottság vezetősége hosszabb vita után meghozta a következő döntést: értesítsék Nagy Gábornét és a 22 martonosi elvtársnőt, hogy a bizottság számára nem ismeretes, hogy családtagjaik hol vannak.

Ha a megnevezetteknek tudomásuk van [arról], hogy családtagjaikat elítélték, [akkor] forduljanak ahhoz a bírósághoz, amelyik elítélte őket.”²⁴⁹

A Bárány család több mint 20 évet várt arra, hogy a családfő visszatérjen az óbecsei „kihallgatásról” – mindhiába. Csak 1965-ben indítványozták a magyarkanizsai Köz-

247 TLZ. F. 132. Zenta Járási Népbizottság. Elnökség, biz. ikt. sz. 42/1945. Jegyzőkönyv Bárány Ferencné 1945. augusztus 27-én tett bejelentése alapján.

248 Uo.

249 TLZ. F. 132. Zenta Járási Népbizottság. Elnökség, biz. ikt. sz. 42/1945. A Martonosi Népfelszabadító Bizottság 3438/1945. iktatószámú irata.

ségi Bíróságnál a családfe holttá nyilvánítását. Az eljárást kezdeményező beadványban közölték, hogy véleményük szerint Bárány Ferenc „a háborús cselekményekkel kapcsolatban életét vesztette”.²⁵⁰

Az eljárás során 1965. május 25-én tartottak tárgyalást, amelyen az eljáró bíró meghallgatta a beidézett tanúkat. Sáfrány Mária – 36 éves – martonosi tanú megemlítve a többi martonosi férfi eltűnését is, a következőket nyilatkozta:

„...A II. világháború végén, úgy emlékszem 1964²⁵¹ októberében, az eltűnt Bárány Ferencet beidézte az akkori hatalom. Ezt tudom, mert az eltűnt [személy] felesége, Bárány szül. Holló Margit mesélte személyesen nekem, elmondása szerint az eltűnt [személyt] fegyveresek kísérték. Tudomásom van arról, hogy ekkor több martonosit is hasonló módon beidéztek. Nem tudom pontosan, de úgy emlékszem, hogy ez alkalommal hozzávetőlegesen 20 személyt idéztek [be], közülük egy sem tért vissza, és más módon sem jelentkezett hozzátartozóinak. Nem tudok semmit mondani az eltűnt [személy] sorsáról, és nem hallottam arról, hová vitték.”²⁵²

Juhász Géza – 45 éves – martonosi tanú is hasonlóan nyilatkozott:

„...A II. világháború végén, 1944 októberében, a pontos dátumra nem emlékszem, az eltűnt Bárány Ferencet beidézte a [helyi] hatalmi szerv. Ismeretem szerint írásos idézéssel hívták [be]. Ekkor Martonosról 20-30 személyt idéztek [be]. Eleget téve az idézésnek, az eltűnt [személy] hazatért azzal, hogy az esti órákban ismét jelentkeznie kell. Ezt tudom, mert az eltűnt [személy] aznap délután nálam járt, és személyesen mesélte. Ez alkalommal az eltűnt [személy] nem mondott semmit az idézéssel kapcsolatban, és arról sem beszélt, hogy miért idézték be. Azon a napon láttam őt utoljára. Azóta felőle, sem a többi beidézettől semmit nem tudunk.”²⁵³

Mindkét tanúvallomás megegyezett abban, hogy Bárány Ferenc eltűnése kapcsolatos volt a helyi hatalmi szerv – feltehetően a Martonosi Népfelszabadító Bizottság – idézésével, valamint, hogy Bárányon kívül abban az időben – 1944 októberében – több martonosi is hasonló módon tűnt el.

Az érvényben lévő törvényi szabályozás alapján²⁵⁴ – az előírt várakozási idő leteltét követően – a bíróság 1965. november 20-án meghozta döntését: a tanúvallomások alapján, eltekintve az eltűnt személy sorsát igazoló hatósági bizonylattól, holttá nyilvánította Bárány Ferencet – a halál időpontját 1946. május 10-ére tette, de a haláleset körülményeivel kapcsolatban semmi közelebbit nem állapított meg.²⁵⁵ (*Lásd* 26. dokumentum)

250 TLZ. F. 687. Községi Bíróság, Magyarkanizsa. R. 123/1965. Bárány Ferenc holttá nyilvánítási eljárása.

251 Nyilvánvaló, hogy elírás, valójában 1944-nek kell szerepelnie.

252 TLZ. F. 687. Községi Bíróság, Magyarkanizsa. R. 123/1965. Bárány Ferenc holttá nyilvánítási eljárása.

253 Uo.

254 Zakon o proglašenju nestalih lica za umrla i o dokazivanju smrti. *Službeni list FNRJ*, 1952. 24. sz.

255 TLZ. F. 687. Községi Bíróság, Magyarkanizsa. R. 123/1965. Bárány Ferenc holttá nyilvánítási eljárása.

A hatályos jogszabály²⁵⁶ értelmében a hatóság 1945 őszén kezdeményezte Bárány Ferenc vagyonának elkobzását. A háborús bűnöket kivizsgáló vajdasági bizottság – az országos bizottság utasítása alapján – azonban már 1945. január 3-án – fél évvel a törvény hatályba lépése előtt – követelte a háborús bűnösnek nyilvánított személyek vagyonának összeírását és sürgős továbbítását. Az utasításnak a martonosi helyi hatóság 1945. január 16-án eleget is tett. Bárány Ferenc esetében a vagyonleltár az ingatlanok közül egy házat és egy kataszteri hold szántóföldet, az ingóságok közül pedig 8 paprikafüzért, 8 baromfit, 3 ágyat, 3 párnát, 1 dunnát, 1 paplant, 2 ágytakarót, 6 tányért, 2 asztalt és 4 széket rögzített.²⁵⁷

A vagyonelkobzási eljárás megindítását a Zentai Járási Népbíróságnál a járási Belügyosztály 5554/1945-ös számú, 1945. szeptember 14-i keltezésű iratával kezdeményezte. Az átiratban közölték, hogy álláspontjuk szerint Bárány Ferenc – martonosi földműves, háborús bűnös és népellenség, aki a háború során eltűnt – teljes vagyona a vagyonelkobzásról szóló törvény 20. szakaszának hatálya alá esik.²⁵⁸ Arról, hogy Bárányt már közel egy évvel korábban ítélet nélkül kivégezték, egy szót sem ejtettek.

A Martonosi Népfelszabadító Bizottság a bíróságnak is megküldte Bárány Ferenc vagyonának összeírását, amelyben az 1945 januárjában összeállítotthoz képest jóval több ingóság szerepelt: aprólékosan felsoroltak mindent szinte az utolsó szögig. Az iratban ismertetik azokat a bűnöket is, amelyekkel Bárányt vádolták: 1941-ben nemzetőr volt, részt vett a szerbek letartóztatásában és verésében. Ennek ellenére a bizottság javaslata a vagyonelkobzással kapcsolatban az volt, hogy az ingóságokat a bíróság hagyja meg a Bárány család tulajdonában.²⁵⁹

A vagyonelkobzási ügyben a tárgyalást 1945. november 19-én tartották meg, amelyen a Népi Vagyonkezelőség és a Martonosi Népfelszabadító Bizottság részéről senki sem jelent meg: bizonyára azért, mert maguk sem találták méltányosnak, hogy a család fő likvidálását követően a családot még csekély vagyonától is megfoszják. Bárány Ferencné kérte, hogy a leltárban felsorolt vagyontárgyakat hagyják meg tulajdonában.²⁶⁰

A Zentai Járási Népbíróság 1945. november 21-én hozott döntést a vagyonelkobzási ügyben, melynek értelmében elállt a vagyonelkobzási eljárás folytatásától, és az összeírt vagyontárgyakat meghagyta a Bárány család tulajdonában.²⁶¹

A döntés ellen az eljárást kezdeményező hatóság nem nyújtott be fellebbezést.

Bárány Ferenc rehabilitálására – tudomásunk szerint – 2012 júniusáig nem került sor.

256 Zakon o konfiskaciji i o izvršenju konfiskacije. *Službeni list DFJ*, 1945. 40. sz.

257 VL. F. 183. Kut.: 504. doboz. Srežko statističko veće Senta. 1945: 150–247. Broj: 157/A.

258 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság. Vp. 1072/1945. Bárány Ferenc martonosi lakos elleni vagyonelkobzási eljárás.

259 Uo.

260 Uo.

261 Uo.

1913. január 12-én született Horgoson, háziasszony, apja Gergely, anyja Bíró Marcella. Házasságot kötött Csikós Ferenc asztalossal 1943. január 23-án Horgoson.

A szovjet Vörös Hadsereg csapatai 1944. október 10-én vonultak be Horgosra, és a településen ettől a naptól kezdve elszabadult a pokol. Annak ellenére, hogy az újonan felállt hatóság szervei a közbiztonság és a közrend megőrzésére törekedtek, számos súlyos köztörvényes bűncselekmény – gyilkosság, rablás – történt a településen. A bűncselekményeket zömmel katonák – szovjetek vagy jugoszláv partizánok – követték el. A legsúlyosabb, dokumentált köztörvényes bűncselekményt Horgoson – kettős gyilkosságot – a Horgosi Népőrség egyik tagja követte el két magyar nemzetiségű személy sérelmére. A Horgosi Népfelszabadító Bizottság 1944. november 9-én erről a következő jelentést küldte a Zentai Városparancsnokságnak:

„...Tájékoztatjuk a címet, hogy gyilkosság történt. Egy magyart öltek meg, név szerint Pálfi Jánost, aki 24 éves [volt]. Ugyanazon a helyen megölték Szalai Erzsébet, szintén magyar [nemzetiségű] nőt, [aki] 44 év körüli volt. A gyilkosságok egy időben történtek. A horgosi milícia parancsnoksága kezébe vette az ügyet és a nyomozást. Az eddigi eredmények szerint úgy néz ki, hogy a gyilkosság indítéka rablás volt. Ezzel a gyilkossággal kapcsolatban letartóztatták Hadžić Vaso helybeli lakost, aki egyben milicista is.”²⁶²

A területen átvonuló vagy ideiglenesen ott állomásozó szovjet katonák által elkövetett „zabralások”, rablások is gyakoriak voltak. A szovjetek a súlyos testi sértéstől, a nemi erőszaktól és a gyilkosságtól sem riadtak vissza: a Zentai járásban ebből a szempontból – a boráról is híres – Horgos bizonyult az egyik legveszélyeztetettebb településnek. A községben uralkodó állapotokkal kapcsolatban a helyi Népfelszabadító Bizottság 1944. november 22-én a következő jelentést küldte a Zentai Városparancsnokságnak:

„.... Szóbeli parancsuk értelmében tilos bort árusítani, mind a [magán]termelőket, mind pedig az állami tulajdonút, mivel az orosz hadsereg már húsz napja vonul a falun keresztül és [itt] állomásozik, a bort hordó[számra] rabolják, az iszákosság szörnyű [méreteket öltött], a lakosság menekülne a faluból, vagy kiengedné a bort a hordókból, hogy elfogyjon.

A fent említettek miatt kérem a parancsnokot, hogy engedélyezze a bor árusítását, a magán- és az állami [tulajdont is], mert a bor így is az oroszok kezére kerül, még a hordók is, és a [beszedett] pénzből meg lehetne indítani a gazdaságot, így pedig sem pénz, sem bor, sem munka [nem lesz].

Kérem továbbá a parancsnokot, hogy a szabadkai Téréség[parancsnokságtól] bármi áron kérjen [a rendfenntartásra] legalább tíz orosz katonát és egy tisztet, akik az orosz katonák [ellen] beavatkozhatnának, mert fizikailag bántalmazták a lakosságot, a Népfelszabadító Bizottság tagjának, Božin Vujicának bevették a fejét. A szerb házakban asszonyainkon és idősebb leánygyermekinken erőszakot tesznek.

Szinte az összes kocsit és lovat elhajtották, a [szarvas]marhákat, sertéseket és más jószágot lelövik, vagy elhajtják.”²⁶³

A jelentésből kitűnik, hogy szerb nemzetiségűek is szenvedtek a szovjetek jelenlététől, de mindez hatványozottan érvényes volt a horgosi magyarokra.

1942-től kezdődően a település számos lakosa belépett a Nyilaskeresztes Pártba. A pártba való betagozásnak teljesen prózai oka volt: a nyilasok – hatalomra jutásuk esetére – földet ígértek, és ez vonzotta a nincsteleneket. Egy 1943-ból származó kimutatás szerint Horgosról 380-an – férfiak, nők vegyesen – lettek a párt tagjai.

A helybeli nyilasok értekezleteiket egy horgosi vendéglőben tartották, amelynek szerb tulajdonosa rendszeresen feljegyezte a résztvevők neveit. Feljegyzéseit október 10-ét követően eljuttatta a kommunista hatalom illetékeseihez: így történhetett meg, hogy a horgosi áldozatok egy része a Nyilaskeresztes Párt helyi tagjainak soraiból került ki.²⁶⁴

Mészáros adatai szerint „mintegy 60 polgárt gyűjtöttek be a bosszú végrehajtása céljából. Közöttük nőket is.”²⁶⁵ A Martonosi Népfelszabadító Bizottságnak a Zentai Városparancsnoksághoz intézett jelentésében szó esik a „horgosi büntetőexpedícióról”, amelynek tagja volt bizonyos Vasiljev politikai biztos is.²⁶⁶

Horgoson a tömeges likvidálásokra november 20-án és 21-én került sor.²⁶⁷

Az egyik „begyűjtött” és likvidált horgosi nő, Csikós Ferenc feleségének esetéből azonban arra következtethetünk, hogy a bosszú keretében végrehajtott gyilkosságokra már akár november 20-a előtt is sor kerülhetett.

A Horgosi Népbizottság Belügyosztálya 1945 októberében a Megszállók és Támogatóik Büntetteit Kivizsgáló Bizottság megkeresésére egy névjegyzéket állított össze azokról a személyekről, akiket 1944-ben, a „felszabadulás” alkalmával likvidáltak, vagyis jogerős bírósági ítélet nélkül kivégeztek. A névjegyzéken, amelyen 37 személy neve van, Csikós Ferencné neve a 32. sorszám alatt szerepel.²⁶⁸

Csikós Ferencné likvidálását bizonyítja az is, hogy neve 198-as sorszám alatt belekerült a Megszállók és Támogatóik Büntetteit Kivizsgáló Vajdasági Bizottság által összeállított „kivégzettek könyvébe”.²⁶⁹ A bizottság iratanyagában azonban személyére vonatkozóan semmilyen terhelő bizonyíték, feljelentés nem lelhető fel.

Csikós Ferencné holtta nyilvánítási eljárását testvére, Fehér Antal már 1946-ban kezdeményezte. Kérelmére a Horgosi Népbizottság Belügyosztálya 1946. szeptember 4-én a következő bizonylatot állította ki:

263 Uo. 134.

264 Mészáros 1995, 62–63.

265 Uo. 63.

266 Molnár 2011, 126.

267 Mészáros 1995, 63.; Matuska Márton: *A megtorlás napjai*. Budapest, 1991, 101. (A továbbiakban Matuska 1991.)

268 VL. F. 183. Kut.: 503. 1945: 218-429. Broj: 303.

269 VL. F. 183. Knjiga: 73. Knjiga evidencije streljanih ratnih zločinaca. Redni broj: 198.

„...amivel hivatalosan igazoljuk, hogy Csikós Ferencné szül. Fehér Piroska 1944-ben, azonnal a Vörös Hadsereg [alakulatainak] bevonulásakor eltűnt Horgosról, eddig nem tért vissza, és nem tudni semmit arról, hogy hol tartózkodik, és életben van-e.”²⁷⁰

Elgondolkodtató és sokatmondó, hogy még a horgosi Belügyosztály, amely 1945 októberében a vajdasági háborús bűncselekményeket kivizsgáló bizottság követelésére egyértelműen igazolta Csikós Ferencné 1944-es likvidálásának tényét, addig alig egy évvel később az áldozat rokonának kérelmére – a holtta nyilvánítási eljárásához – már csak azt bizonyította, hogy 1944 októberében eltűnt. A horgosi hatóság ezzel az adattal nemcsak a hozzátartozót, de a bíróságot is félrevezette.

Meglepő, hogy a bíróság ebben az ügyben – noha azt az érvényben lévő, peren kívüli eljárás lefolytatására vonatkozó törvény előírta – eltekintett a tanúk meghallgatásától. Ebből arra lehet következtetni, hogy a haláleset ténye a bíróság számára is megkérdőjelezhetetlen volt, habár a bírósági tárgyban fellelhető iratok ezt nem teszik egyértelművé.

A járásbíróság a törvényes határidő lejártával – nem támasztva különösebb akadályt a kérvénnyel szemben – 1946. december 18-án meghozta a határozatot, amellyel Csikós Ferencnét holtta nyilvánítja a következő magyarázattal:

„...1944 októberében, a felszabadítás során megölték, ezért halálának időpontjául 1944. október 10-ét állapítják meg.”²⁷¹ (*Lásd 27. dokumentum*)

Ennek alapján a bíróság azt feltételezte, hogy Piroska már esetlegesen a szovjetek bevonulásának napján is meghalhatott.²⁷²

Az, hogy a Csikós Ferencné ellen 1945 szeptemberében megindított vagyoneklobzási eljárás a hatalom szempontjából eredménytelenül zárult – mivel ebben az esetben, mint sok másikkban sem, a leltározó hatóság nem talált semmilyen elkobozható vagyontárgyat²⁷³ –, azt igazolja, hogy ő is a „nincstelenek” sorából kerülhetett ki, értelmetlen halála pedig egyértelműen a nemzeti és ideológiai megtorlás következménye volt.

270 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság. Vp. 2226/1946. Csikós Ferencné szül. Fehér Piroska holtta nyilvánítási ügye. Horgosi Népbizottság. Belügyosztály 8019/1946-os sz. bizonylat.

271 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság. Vp. 2226/1946. Csikós Ferencné szül. Fehér Piroska holtta nyilvánítási ügye. Vp. 2226/1946 sz. határozat.

272 A szovjet csapatok 1944. október 10-én érték el Horgost.

273 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság. Vp. 1045/1945. Csikós Ferencné vagyoneklobzási eljárása. A háborús bűnös vagyónak leltára.

FILISZTER KELEMEN

1905. november 20-án született Magyarkanizsán, földműves, apja Márton, anyja Remete Viktória, felesége Muhi Margit.

1944. október 31-én, az adorjáni vérengzés napján Filiszter Kelemen is ott állt a piactérre terelt falusiak között. Sőt a válogatás alkalmával őt is a halálra szántak csoportjába állították. Indulás előtt azonban két társával – Kocsis Zoltánnal és Firányi Lajos plébánossal – együtt kiállították, és azzal bízták meg őket, hogy a faluban végeztessék el a földmunkákat, majd erről tegyenek jelentést Magyarkanizsán. A parancsnak eleget is tettek, de amikor Filiszter és Kocsis Magyarkanizsára ment jelentést tenni, ottfogták őket és likvidálták.²⁷⁴

Férje eltűnésének körülményeit Muhi Margit 1945. május 15-én a Magyarkanizsai Népfelzabardító Bizottság Bűnügyi Alosztályának jelenti be. Idézet a jegyzőkönyvből (28. dokumentum):

„1944. november 12-én Radaković Nikola és Oluški Aleksandar telefonon beidéztek Magyarkanizsára. Az idézésnek eleget tett és jelentkezett Magyarkanizsán, ahol ottfogták. Étel hordtam neki egészen 1944. november 22-ig, amikor tájékoztattak, hogy nem kell több étel, mert munkán van a laktanyában. De ott nem volt. Ettől az időponttól kezdve többé nem jelentkezett.”²⁷⁵

Magyarkanizsán november 22-én – egy morbid ötlettől vezérelve – a gyilkosok 22 áldozat likvidálásáról döntöttek. A kiválasztottak között volt Gajda János is, akinek sikerült megszöknie. Visszaemlékezésében megemlíti, hogy november 21-én éjszaka, miközben a vesztőhelyre kísérték, egy adorjánival volt összekötözve. Részlet Gajda János visszaemlékezéséből:

„...vastag kötéllel kettesével megkötöztek bennünket. Így, egy szál alsónadrágban az erdőn keresztül hajtani kezdtek bennünket a Tisza felé. Én éreztem, hogy kezemen lazul a kötés, és halkán odasúgtam a velem összekötözött adorjáni Filip nevezetű, szintén agyonkínzott bajtársamnak, meneküljünk, szegény nem tudott elszaladni, és ott a helyszínen kegyetlenül agyon lett verve.”²⁷⁶

Filip nevű adorjáni likvidáltról nincs tudomásunk. Elképzelhető, hogy Gajda becenévről emlékszik vissza meggyilkolt társára, aki nem kizárhatóan az adorjáni Filiszter Kelemen.

Nevezett bűnösségére utaló egyetlen adat a *Kivégzett háborús bűnösök könyvében* található. Itt 648-as sorszámmal szerepel Filiszter Kelemen mint magyarkanizsai lakos, akit rablásban és gyilkosságban való részvételért 1944. november 29-én kivégeztek.²⁷⁷

274 Forró 2007, 74.

275 TLZ. F. 115. Községi Népbizottság, Magyarkanizsa. Büntetőügyi Alosztály. Ikt. szám: 117/1945/41.

276 Gajda János visszaemlékezése. Matuska 1991, 123.

277 VL. F. 183. Knjiga: 73. Knjiga evidencije streljanih ratnih zločinaca 1944-45. Redni broj: 648.

Arra a kérdésre, hogyan került a neve az említett könyvbe, hosszadalmas kutatásaink során sem sikerült választ kapnunk. Filiszter Kelemenre még utólag sem érkezett feljelentés, háborús bűnöket vizsgáló jegyzőkönyvekben sem szerepel a neve, nincs róla F-határozat sem, illetve se a háborús bűnösök, sem pedig a népellenségek listáján nem található.

Mivel azonban a Zentai Statisztikai Hivatal számára Magyarokanizsán összeállított eltűntek listáján²⁷⁸ szerepel, így neve bekerül a *Kivégzett háborús bűnösök könyvébe*. Mivel semmiféle adat nincs bűnösségére, valószínűsíthető, hogy nevéhez egy utólag kitalált vádat illesztettek, ami ugyanolyan hamis, mint likvidálásának szintén e könyvben beírt dátuma.

A meginduló vagyonekobbzási eljárás során, 1945. augusztus 28-án Filiszter Kelemen édesanyja, Filiszter született Remete Viktória jegyzőkönyvben²⁷⁹ kijelenti, hogy fia eltűnésének²⁸⁰ napján nem volt sem ingó, sem pedig ingatlan vagyona. Így az eljárás hatályát veszíti.

Muhi Margit, Filiszter Kelemen felesége 1950. március 6-án kérvényezi férje holtá nyilvánítását.²⁸¹ A beadványban elmondja, hogy férje a magyarokanizsai börtönbe volt bezárva, ahonnan 1944. november 22-én eltűnt. Ezért kéri, hogy a halál időpontját is erre a napra állapítsa meg a bíróság. A tanúk meghallgatása után a bíróság 1951. február 10-én nyilvánítja holtá Filiszter Kelement, de mivel szerinte a halál időpontja nehezen pontosítható, így a dátumot 1944. december 31-ben határozta meg.

Filiszter Kelemen rehabilitációs eljárásának megindításáról nincs tudomásunk.

278 VL. F. 183. Kut.: 505. Veće Statističara za srez Subotica. Mesno povereništvo Stara Kanjiža, Adorjan. Broj: 171.

279 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság. Vp. 974/1945. Filiszter Kelemen adorzáni lakos elleni vagyonekobbzási eljárás.

280 A Filiszter Kelemenre vonatkozó vagyonekobbzási iratok külön érdekessége, hogy nevezett mindenütt eltűntként említik, holott a partizánhatalom tudott likvidálásáról.

281 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság. R. 59/1950. Filiszter Kelemen holtá nyilvánítási ügye.

FORRÓ LAJOS

1907. szeptember 26-án született Martonoson, hentes- és mészárosmester, apja Lajos, anyja Farkas Erzsébet, felesége Udvardi Erzsébet (házasságkötés Martonos, 1930. október 8.), két gyermek, Lajos (1931) és András (1936) édesapja.

Forró Lajos édesapja halász volt, fia a húspart választotta: a szakmát Gyuris György mesternél sajátította el. Mint segéd a szabadkai városi vágóhídon is dolgozott. 1930-ban megvásárolta volt tanítómesterének az üzletét, saját önálló mészárszékét pedig 1938-ban alapította meg. A martonosi Attila Sportklub egyik alapítója és igazgatósági tagja volt.²⁸²

„...Lenéztem, de sokat nem láttam, mert a maga nagyapja, a Lajos bácsi ott állt az ablakban. Csupa vér volt az arca. Szólt, hogy kislányom menjél innen, amíg meg nem látnak...” – mesélte el 1995-ben Túrú Valér martonosi lakos, hogy 1944-ben – kisgyermekként – milyen körülmények között látta utoljára Forró Lajost.²⁸³

De hogyan kerülhetett a köztisztelőben álló hentesmester abba a börtönbe, amelyet a községháza pincéjében alakítottak ki, és ahonnan 1944. november 20-áról 21-ére virradó éjszakán utolsó útja – 23 sorstársával egyetemben – a kivégzőosztag elé, a halálba vezetett?

Tragikus sorsáról, illetve eltűnéséről megbízható írásos bizonyítékként szolgál az a jegyzőkönyv, amelyet 1945. augusztus 27-én vettek fel a Martonosi Népfelszabadító Bizottság illetékesei felesége bejelentése alapján (29. dokumentum):

„...1944. október 16-án este nyolc óra után a járőr letartóztatta a férjemet, Forró Lajost, és a börtönbe kísérte. Letartóztatásának oka számomra ismeretlen. A letartóztatás másnapján reggelit vittem neki, és ezt tettem végig tíz héten keresztül, amíg a börtönben volt. 1944. november 21-én, amikor a reggelit vittem neki, az őrség azt mondta, nincs

282 Csuka Zoltán szerk.: *A visszatért Délvidék*. Személyi adattár. 30. Budapest, 1941.

283 Túrú Valér visszaemlékezése. 1995. Forró 2007, 140.

rá szükség, mert levitték a többiekkel együtt. Szeretném megtudni, hogy a férjem él, vagy halott.”²⁸⁴

Ezekben a napokban – 1945. augusztus 27-e és szeptember 1-je között – Forró Lajosnén kívül még 20 asszony tett eleget a hatóságok felhívásának, és jelentette be hozzátartozója – 17 esetben férjük, 2 esetben apjuk és egy esetben fia – eltűnését. A martonosi férfiak eltűnésének időpontját valamennyi jegyzőkönyvben 1944. november 20-ról 21-re virradó éjszakára valószínűsítették.²⁸⁵

A Zentai Járásbíróság 1945 szeptemberében a járási Belügyosztály indítványára, a Martonosi Népfelszabadító Bizottság által közölt adatok alapján – a hatályos törvény²⁸⁶ értelmében – megindította a vagyonekhozjárati eljárást Forró Lajos ellen. A belügyosztály átiratában az van feltüntetve, hogy a vagyonekhozjárati eljárást azért kezdeményezik, mert Forró – aki „háborús bűnös”, illetve „népellenesség” – a háború során „eltűnt”.

A martonosi jelentésben annak összeállítói a következőkkel indokolták a vagyonekhozjárati eljárást:

„...A magyar [csapatok] Martonosra történő 1941-es bevonulását követően önkezdemenyően verte a szerbeket. Amikor a szerbek a börtönben voltak, leitatta a magyar katonákat, velük együtt ment a börtönbe és többeket megvert. Ezt főleg éjszaka tette. Egyszer átment a Bánátba, Ókeresztúrra, ahol nagykéssel hajszolta a szerbeket.”²⁸⁷

A felhozottak ellenére a martonosi bizottság azt javasolta, hogy ne kobozzák el a család számára szükséges ingóságokat.

A Zentai Járásbíróság a Forró-féle vagyonekhozjárati ügyben 1945. november 28-án hozott döntést, melynek értelmében a vagyonekhozjárati eljárást a törvény 6. szakaszának rendelkezése értelmében a további eljárást megszüntették.²⁸⁸ (30. dokumentum)

Forró Lajosné évekig bízott abban, hogy igazak azok a férjével kapcsolatos híresztelések, melyek szerint a Tiszát átúszva Magyarországra szökött.²⁸⁹ Ezért csak 1960-ban – 16 évvel a martonosi véres események után – kezdeményezte férje holtta nyilvánítását. A bírósági eljárás kezdetén a következő nyilatkozatot tette beadványában:

„...Férjemet 1944 októberében, közvetlenül a felszabadulást²⁹⁰ követően, a hatóságok beidéztek, majd erőszakkal elhurcolták, és ettől a naptól fogva nem jelentkezett és nem adott életjelt magáról.”²⁹¹

284 TLZ. F. 132. Zenta Járási Népbizottság. Elnökség, biz. ikt. sz. 42/1945. Jegyzőkönyv Forró Lajosné 1945. augusztus 27-én tett bejelentése alapján.

285 TLZ. F. 132. Zenta Járási Népbizottság. Elnökség, biz. ikt. sz. 42/1945.

286 Zakon o konfiskaciji imovine i o izvršenju konfiskacije. *Službeni list DFJ*, 1945. 40.

287 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság. Vp. 1061/1945. Forró Lajos martonosi lakos elleni vagyonekhozjárati eljárás.

288 Uo.

289 Forró 2007, 97.

290 Az ügyiratban ez a kifejezés szerepel, ami alatt 1944. október 8-át kell érteni, amikor a szovjet csapatok elérték Martonost.

291 TLZ. F. 687. Községi Bíróság, Magyarokanizsa. R. 132/1960. Forró Lajos holtta nyilvánítási ügye, 4. sz. ügyirat.

A holtta nyilvánítási eljárás szabályai szerint az illetékes közigazgatási szerv – a Martonosi Községi Népbizottság Általános Ügyosztálya – bizonylatot állított ki, amelyben a számukra ismert adatokat közölték Forró Lajos sorsáról. (31. dokumentum) Az 1959. október 26-án kiállított iratból csupán annyi tűnik ki, hogy Forró 1944-ig martonosi lakos volt, de azóta a hatóság számára ismeretlen helyen tartózkodik.²⁹² A tények ismeretében megállapítható, hogy ezzel az irattal a helyi hatóság – enyhén szólva – félrevezette a bíróságot, hiszen számukra nyilvánvaló volt, hogy Forrót 1944 novemberében likvidálták.

A holtta nyilvánítási eljárás szabályai szerint a kérvényezőnek legalább két tanú felvonultatásával kellett igazolnia állítását. A tanúk a bíróság előtt elmondták, hogy mit tudnak az eltűnt személy sorsáról.

A Forró-ügyben Horváth István bíró 1960. október 15-én hallgatta meg a tanúkat. Serédi János 56 éves tanú kijelentette, hogy Forró Lajos martonosi lakos volt 1944-ig. Ismeretei szerint ezt követően a néphatalmi szervek elhurcolták, aminek következtében eltűnt, azóta nem hallott semmit felőle.²⁹³

Sörös Bálint szintén 56 éves tanú a jegyzőkönyv tanúsága szerint érdemileg mást nem fűzött hozzá Serédi vallomásához, de mindenben megerősítette azt. Elmondta, hogy Forróval szomszédok voltak, és a szovjetek bevonulását követően még két hétig látta őt, de ezt követően szomszédja eltűnt, és tudomása szerint azóta sem jelentkezett.²⁹⁴

A beterjesztett iratok és tanúvallomások alapján, a törvényben előírt határidő leteltét követően a magyarkanizsai bíróság 1961. március 2-án végzést hozott Forró Lajos holtta nyilvánítási ügyében. A bíróság a végzésben megállapította, hogy Forró Lajos a II. világháború során eltűnt. Sorsáról ugyan semmi megbízhatót nem lehet tudni, de családja és hozzátartozói feltételezik, hogy meghalt. A végzés leszögezi, hogy Forró Lajos minden bizonnyal életét vesztette, azonban a haláleset időpontja – a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján – pontosan nem állapítható meg. Ezért a haláleset idejét – a hatályos törvény²⁹⁵ értelmében – a háború befejezésétől számított egy évre, vagyis 1946. május 16-ra tették – megállapították, hogy Forró Lajos ezt az időpontot – vélelmezhetően – nem élte túl.²⁹⁶

De vajon mik voltak az okok, amelyek Forró Lajos – és még 23 martonosi férfi – brutális megkínzásához és megöléséhez vezettek 1944 novemberében?

A Martonosi Népfelszabadító Bizottság – amely különösen kreatívnak bizonyult a tények eltúlzásában – megbízottja 1945. január 3-ai keltezéssel jelentést írt arról, ami 1941 és 1944 között Martonoson lejátszódott. Külön részletességgel tárgyalták az 1941 áprilisában történeteket.²⁹⁷ (32. dokumentum)

292 TLZ. F. 687. Községi Bíróság, Magyarkanizsa. R. 132/1960. Forró Lajos holtta nyilvánítási ügye, 1. sz. ügyirat.

293 TLZ. F. 687. Községi Bíróság, Magyarkanizsa. R. 132/1960. Forró Lajos holtta nyilvánítási ügye.

294 TLZ. F. 687. Községi Bíróság, Magyarkanizsa. R. 132/1960. Forró Lajos holtta nyilvánítási ügye, 1960. október 15-ei keltezésű jegyzőkönyv.

295 Zakon o proglašenju nestalih lica za umrla i dokazivanje smrti. *Službeni list FNJR*, 1952. 24. sz.

296 TLZ. F. 687. Községi Bíróság, Magyarkanizsa. R. 132/1960. Forró Lajos holtta nyilvánítási ügye, 1960. március 2-ai keltezésű végzés.

297 VL. F. 183. Kut.: 541. 1944-1948. Mesta: K-M. Martonoš. Opšti pregled o postupcima okupatora u Martonošu.

Az irat tanúsága szerint 1941. április 12-én alakult meg az új községi vezetés, melynek élére Werner János községi orvos került. Az ujjongó tömeg a községháza épületéről leverte a jugoszláv címet, a jugoszláv zászlót pedig széttépte.

A magyar csapatok április 13-án vonultak be a községbe. Ennek alkalmából a főtéren nagygyűlést szerveztek, melyen – a jelentés szerint – szerbellenes beszédek hangzottak el. A rendezvény egyik fő szónoka Werner Mihály apátplébános volt. A nagygyűlést követően került sor szerb nemzetiségű polgárok bebörtönzésére. A jelentés szerint a börtönbe zárt embereket kínozták, és éjjelenként polgári személyeket is beengedtek oda. A jelentés név szerint is megemlíti Forró Lajost, és kitér az eseményekben betöltött szerepére:

„...Az egyik legvérengzőbb Forró Lajos volt, aki éles késsel a fogai közt ment be a börtönbe, az embereken keresztülgázolva keresett áldozatot, hogy élve megnyúzza.”²⁹⁸

A késes motívum tehát ebben az iratban is tetten érhető, azonban míg a vagyonek-kobzási eljárásához beterjesztett dokumentumban²⁹⁹ ez Bánátban, vagyis Ókeresztúron történt, addig ebben a jelentésben az inkriminált esemény – az, hogy késsel hajszoita szerb nemzetiségű áldozatait – a martonosi börtönben, vagyis a községháza pincéjében zajlott le. Úgy látszik, a „tanúk” nem tudtak megegyezni az „eset” pontos helyszínében.

Tény és való, hogy a magyar hadsereg bevonulását követően, 1941 áprilisában Martonoson – ahogyan a Bácska más településein is – atrocitások érték a szerb nemzetiségű lakosságot: a bántalmazások különösen az 1918 után betelepítettek, az ún. dobrovoljacok ellen irányultak. Ezek zömét előbb internálták, majd 1941 nyarán – a magyar kormány döntése alapján, amibe a helyi lakosságnak kevés beleszólása lehetett – kiutasították, vagyis kitoloncolták. Erre vonatkozóan a magyar hadvezetés már 1941 áprilisában utasításokkal látta el a Bácskába bevonuló csapatokat.³⁰⁰

Viszont az is bizonyított tény, hogy 1941 áprilisában – és a későbbi időszakban sem – Martonoson egyetlen szerb nemzetiségű polgár sem vesztette életét nemzeti, vallási vagy faji alapon történő megtorlás következtében!³⁰¹

A visszaemlékezések szerint Forró Lajost 1944 októberében Mojo Bakalić helybeli vendéglős vitette be a börtönbe valamilyen személyes – feltehetően üzleti – nézeteltérés miatt. A Forró-féle hentesüzlet megnyitásával lényegesen csökkent Bakalić forgalma, és ezzel együtt bevétele is. A Bakalić-féle – szóbeli – feljelentésről a Martonosi Népőrség egyik tagja, Karapandžić Jašo tájékoztatta a családot. Forró Lajos testvére elment Bakalićhoz, hogy megtudja, mivel vádolják az öccsét. Felmerült annak lehetősége is, hogy pénzért esetleg kiválthatják a börtönből. Bakalić megijedt, és másnap közölte a helyi vezetőkkel, hogy már nem vádolja Forró Lajost: engedjék ki a börtönből. Forró ettől kezdve ugyan már nem kínozták, de továbbra is a börtönben tartották.

298 Uo.

299 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság. Vp. 1061/1945. Forró Lajos martonosi lakos elleni vagyonek-kobzási eljárás.

300 Bővebben lásd A. Sajti 2004, 187–198.

301 Bővebben lásd Nestor 1975. Žrtve fašizma iz Martonoša.

Hamarosan híre ment, hogy „kivégzik” a pincében tartott embereket. Forró Lajos fia felkereste apját a községháza udvarán, ahol fát hordattak vele. Kérte, hogy próbáljon megszökni, de ő ekkor már a szökésre – a brutális verések és a kínzások következtében – képtelen volt.³⁰²

Más visszaemlékezések szerint azonban annak, hogy a foglyok közül senki sem vállalkozott a szökésre, nyomósabb oka is volt: a községháza pincéjében tartottakat már előre megfenyegették, hogy amennyiben megszöknek, akkor a családjukon állnak bosszút.

A Forró Lajos hentesmester által – állítólagosan – 1941 áprilisában elkövetett háborús bűncselekményekre vonatkozóan az egyik legbeszédesebb írásos dokumentum az a feljelentés, amelyet 1945. április 14-én állítottak össze. Ez az irat majdnem öt hónappal a martonosi likvidálásokat és Forró Lajos halálát követően keletkezett. A Megszállók és Támogatóik Büntetteit Kivizsgáló Vajdasági Bizottság martonosi albizottságánál Borivoj Lišić martonosi lakos tett terhelő vallomást Forróra. A vallomás alapján a két személyből – Đulinka Bakalić és Ilija Bajić – álló albizottság a következő tényállást rögzítette a feljelentésben:

„...A magyar megszállók bevonulását követően több szerbvel együtt letartóztattak, és a községi börtönbe zártak. Itt sorban vertek bennünket a legállatiasabb módon. Ezt úgy végezték, hogy amikor leszállt az este, értünk jöttek és szólítottak, majd külön szobákba vittek bennünket, ahol vertek. Engem Forró Lajos kivezetett, taposva ütött és vert. Forró volt szerbjeink egyik fő kínzója Martonoson. A verésben Sáfrány Antal, Sörös Sándor, Fejes Ferenc jeleskedtek, valamint a Baranyából származó katonák.”³⁰³

A feljelentés alapján a háborús bűncselekményeket kivizsgáló tartományi bizottság Forró Lajost háborús bűnösnek nyilvánította, az általa elkövetett cselekményeket pedig a háborús bűnök I. csoportjába, a magyar hadsereg bevonulása során elkövetett bűncselekmények közé sorolta:

„...Részt vett 1941 áprilisában a szerbek verésében. A verésekben éjjel vett részt oly módon, hogy az áldozatokat külön helyiségbe vezette, és ott összeverte őket. Boro Lišić martonosi [lakost] ugyancsak verte, taposta és összeverte.”³⁰⁴

A Martonosi Népfelszabadító Bizottság 1945. október 19-ei keltezésű jelentésében, amelyben az 1944 novemberében likvidált személyek névsorát közli a tartományi bizottsággal, Forró Lajos neve mellett az áll, hogy kém volt.³⁰⁵ Arra azonban semmilyen utalás nincs, hogy az állítólagos kémtevékenység miben merült ki, hogy azt ki ellen, illetve kinek a javára és mikor folytatta.

302 Forró 2007, 96., 100.

303 VL. F. 183. Kut.: 321. Prijave Martonoš. Broj: 639.

304 VL. F. 183. Kut.: 541. 1944–1948. Mesta: K–M. Martonoš. Spisak zločinaca srez Senta, mesno povereništvo Martonoš, grupa I. Redni broj: 10.

305 VL. F. 183. Kut.: 503. 1945: 218–429. Broj: 303.

Forró Lajos háború során tanúsított valós magatartására fia – akinek még hosszú éveken keresztül viselnie kellett a „háborús bűnös fia” megbélyegzést – 1998-ban így emlékezett vissza:

„...Az édesapám nem volt semmilyen pártnak a tagja, nem vett részt sem szervezetben, de még szervezkedésben sem, amely a szerbség ellen irányult 1941 és 1944 között. Jól emlékszem arra is, hogy édesanyám sokszor a kezébe vette a hentesüzlet adóskönyvét, és sűrűn felolvasta mindazon szerb családok névsorát, akiknek hentesárut adott hitelbe az édesapám, hogy tudjanak csomagot küldeni azoknak a hozzátartozóiknak, akik Sárváron voltak kényszermunkán. Édesanyám többször mondta az apámnak, hogy miért nem kéri meg az adósságot – hiszen akkor megvolt rá a mód –, de ő mindig azt mondta: hagyni kell szegényeket, majd megadják, ha módjuk lesz. Hát megadták neki az adósok hozzátartozói és az életével fizetett; ez illett az erkölcsükhöz.

Természetesen soha nem kaptuk meg a tartozásokat ezektől a szerb családoktól, és sajnos egy sem akadt közöttük, aki próbálta volna megvédeni az édesapámat, hogy ne verjék olyan kegyetlenül, ahogyan azt tették – még nekem is megmutatta a nyomait – a község háza pincéjében, vagyis a pince fölötti helyiségben, amely most esketések és bankettek helyszíne. Talán volt olyan is, aki ezzel a gyalázatos tettel hálálta meg a segítséget. Ezek a dolgok azok, amelyeket nem lehet elfelejteni, megérteni pedig még úgy sem.”³⁰⁶

64 évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy a független szerbiai igazságszolgáltatás kimondja: Forró Lajos büntetlenül halt meg, és hogy életét törvénytelenül, igazságtalanság következtében oltották ki! A Szabadkai Körzeti Bíróság 2008 májusában meghozott végzésében ez áll:

„...Elfogadjuk Forró Lajos magyarkanizsai lakos 2008. március 5-én kelt kérelmét és megállapítjuk, hogy a már elhunyt idősebb Forró Lajos, apja utóneve Lajos, anyja utóneve Erzsébet, született 1907-ben Martonos helyiségben, politikai és ideológiai indíttatású üldözés és erőszak áldozata volt.”³⁰⁷

Az indoklásban a bíróság a következő tényállást állapította meg:

„...Forró Lajos 1944 őszén családjával Martonoson élt, ott is született és egy hentesbolt tulajdonosa volt. Az 1944. november 21. és 22. közötti éjszakán további 24 martonosi lakossal együtt a Tisza folyó partján lelőtték, miután előzőleg letartóztatták és ugyanazon helység városházájának pincéjébe zárták.”³⁰⁸

Továbbá:

306 Forró 2007, 102.

307 Körzeti Bíróság, Szabadka. Ügyviteli szám: Reh. 10/08. Forró Lajos néhai martonosi lakos rehabilitálására vonatkozó peren kívüli ügy.

308 Uo.

„...a bizonyítási eljárás során bebizonyosodott, hogy Forró Lajos politikai és ideológiai indíttatású üldözés áldozata volt. Ez a következtetés elkerülhetetlenül felvetődik, amikor áttekintjük letartóztatásának és kivégzésének minden körülményét, aki akkor, ahogyan a háború és a megszállás során sem volt tagja ellenséges vagy kollaboráns katonai alakulatnak. Ugyancsak, az állami levéltárakban nincs határozat (bírószági vagy közigazgatási) Forró Lajos háborús bűnössé és népellenességgé nyilvánításáról, sem a büntetésről, amelyet emiatt kiróttak rá. Az ilyen súlyos vádak alapján meghozott határozatot mindenesetre nem lehet egy nap alatt, minden írásos nyom nélkül meghozni, és az iratok 13. oldalán levő jelentés alapján ítélve semmiféle eljárást, amivel Lajos és mások esetleges felelősségét megállapították volna, nem is folytattak, hanem egyszerűen rövidített eljárással, bíróság és védekezési jog nélkül, ellenőrizetlen és önkényes vádak alapján, likvidálták őket.”³⁰⁹

Következtetésképpen a bíróság megállapította:

„...Az ismertett bizonyítékok alapján megállapítható, hogy nem hoztak semmiféle közigazgatási vagy bírósági határozatot megbüntetéséről. Az élettől való megfosztás ideológiai vagy politikai meggyőződés, ideológiai vagy politikai hovatartozás alapján megengedhetetlen, bűncselekményt képez, valamint az alapvető emberi jogok és szabadság megsértését.”³¹⁰

309 Uo.

310 Uo.

HOLLÓ FERENC

1910. április 3-án született Martonoson, asztalos, apja Lukács, anyja Geleta Mária, felesége Gruik Mária, 2 gyermek (Borbála, Ferenc) édesapja.

Hollót a többi martonosi áldozattal együtt 1944. november 21-én likvidálták. Kitartó kutatómunkánk ellenére sem sikerült megtalálni meggyilkolásának okát. Nevezett ellen sem feljelentés, sem jegyzőkönyv, sem határozat nem született, neve viszont feltűnik a likvidáltakról készült lajstromokban.

Elhurcolásának körülményeit pontosan ismerjük. Felesége és mindkét gyermeke szemtanúja volt az eseménynek.

„Ezután kezdték összeszedni az embereket, személyi bosszú alapján. Egyik este lefeküdtünk, első álomban voltunk. Borzasztó lábdobogásra és hangos szóváltásra ébredtem. Dörömböltek az ajtón. Két személyt tudok, aki bejött hozzánk és a szemem láttára hurcolta el az apámat, miközben én ordítottam. Az egyik a Bajić Miloš volt, a másik egy Csaruga nevezetű. Ráfogták a puskát apámra, ordítottak, hogy öltözzön, aztán elvitték. Tudtuk, hogy a többiekkel együtt a pincében van. Másnap már vittük neki a reggelit, meg az ebédet. Egy nap kétszer vihettünk ennivalót. Én az öcsémmel – aki négyéves volt akkor – két-háromszor voltam lent a pincében. Volt egy őr a szerbek között, aki mindig levezetett. Láttam az embereket, sorban voltak a fekhelyek, szalma volt betérítve. Vittünk be rongypokrócot, télikabátot. Az én apám az egyik kezét nem bírta emelni és nagy fekete véraláfutás volt az egyik szeme alatt.”³¹⁰ [...]

„Konkrétan nem tudom, hogy ki vádolta. Szerintem a szomszédok közül valaki. Apám egyszer azt mondta a Simon Miska bácsinak, hogy lesz ez még másképp is.”³¹¹

311 Holló Borbála visszaemlékezése. Forró 2007, 130.

312 Holló Ferenc visszaemlékezése. Forró 2007, 132.

A Szabadkai Körzeti Népfelszabadító Bizottság 1945. április 4-én parancsba adja³¹² minden járási és városi Népfelszabadító Bizottságnak, hogy az eltűntek hozzátartozóinak bejelentéseit hallgassák meg és küldjék el. A kérés Zentán keresztül 1945. május 4-én³¹³ érkezik Martonosra. A munka nem halad előre, mígnem 1945. augusztus 8-án Nagy Gábor felesége, illetve további 22 feleség kéri a helyi Népfelszabadító Bizottságot, hogy tájékoztassák őket arról, hogy hová tűnt a férjük. Ezzel kapcsolatban a Martonosi Népfelszabadító Bizottság hosszas tárgyalás után a következő határozatot hozza:

„Nagy Gábor feleségét, illetve a további 22 elvtársnőt értesítsék, hogy ez a bizottság semmit nem tud [eltűnt] családtagjaikról. Ha nevezettek úgy tudják, hogy családtagjaikat elítélték, akkor ahhoz a bírósághoz forduljanak, aki az ítéletet meghozta.”³¹⁴

Mindezek ellenére a likvidált személyek hozzátartozói kihallgatják. Holló Ferencné 1945. november 1-jén – férje eltűnésének körülményeiről – a következőket mondja jegyzőkönyvbe (34. dokumentum):³¹⁵

„Az őrség³¹⁶ 1944. október 31-én kijött a mi lakásunkba és letartóztatta a férjemet, Holló Ferkót. Én semmit nem tudtam arról, hogy miért fogták el és másnap, amikor vittem neki az ételt, láttam, hogy még több személy is le van tartóztatva. Minden nap hordtam neki az ételt, de november 21-én, amikor vittem a reggelit, már nem volt ott. Amikor megkérdeztem az őrséget, azt a választ kaptam, hogy elvitték Becsére munkára. Szeretném tudni, hogy hol van a férjem, él vagy nem.”

Édesapja eltűnésének körülményeit 1994-ben, ötven évvel a történetek után hasonlóképpen mesélte el Holló Ferenc lánya, Borbála is:

„Utolsó délután vittük neki a vacsorát. Nem evett abból egy falatot sem. Valószínű, hogy már tudtak valamit. Az étel meg a kosár tele volt szórva szalmával. Lehet, hogy jelt akart adni, vagy nem tudom. Másnap, amikor vittük a reggelit, már nem volt ott. Előző este egy teherautó jött oroszokkal a faluba. Anyám abban reménykedett, hogy Oroszországba vitték kényszermunkára. Később a Rádó hordta apám kabátját.”³¹⁷

312 TLZ. F. 132. Zenta Járási Népbizottság. Elnökség, biz. ikt. sz. 42/1945. A Szabadkai Körzeti Népfelszabadító Bizottság 32/45. iktatószámú irata.

313 TLZ. F. 132. Zenta Járási Népbizottság. Elnökség, biz. ikt. sz. 42/1945. A Zentai Járási Népfelszabadító Bizottság 42/1945. iktatószámú irata.

314 TLZ. F. 132. Zenta Járási Népbizottság. Elnökség, biz. ikt. sz. 42/1945. A Martonosi Népfelszabadító Bizottság 3438/1945-ös iktatószámú irata.

315 TLZ. F. 132. Zenta Járási Népbizottság. Elnökség, biz. ikt. sz. 42/1945. Jegyzőkönyv Holló Ferencné 1945. szeptember 1-jén tett bejelentése alapján.

316 Valószínűleg a Népőrségről van szó.

317 Holló Borbála visszaemlékezése. Forró 2007, 131.

Az iratokban leírtak ellenére Holló Ferencet 1944. november 21-én likvidálták. A likvidáltokról készült kartonokon, megtaláltuk a nevét, a helységet, illetve a presuđen megjegyzést.³¹⁸

A likvidáltakról készített névsorokban – martonosi,³¹⁹ zentai,³²⁰ szabadkai³²¹ – is feltűnik Holló Ferenc neve, illetve 33. sorszámmal szerepel a *Kivégzett háborús bűnösök könyvében* is.³²²

A martonosi lajstromban mint nemzetőr, míg a *Kivégzett háborús bűnösök könyvében* mint a razzia résztvevője szerepel.

A népőrségi tagságot semmiféle irat, feljegyzés vagy visszaemlékezés nem támasztja alá. A razziában való részvétele pedig kizárható, hiszen Holló – lánya elmondása szerint – a háború ideje alatt Budapesten dolgozott. „Szüleim a háború ideje alatt Pesten dolgoztak, csak nagy ritkán jöttek haza látogatóba.”³²³

A többi likvidált martonosihoz hasonlóan a hatályos jogszabály³²⁴ értelmében Holló Ferenc ellen is megkezdődik a vagyonekobbzási eljárás.³²⁵ A Martonosi Népfelszabadító Bizottság a vagyon összeírása mellett – a térségben egyedülálló módon – karakterisztikát is küldött a vagyonekobbzás hatálya alá eső személyekről, így Holló Ferencről is. Az irat szerint Holló mint nemzetőr a fasizmus nagy szimpatizánsa volt. Részt vett a szerbek elleni atrocitásokban, verésekben. Mint már fentebb említettük, ezekre a vádakra semmiféle bizonyíték, vallomás nincs. Valószínűsíthető, hogy a vagyonekobbzás irataiba ezek a – többi martonosi esetében is – túlzó vádak arra voltak hivatottak, hogy nevezettek likvidálását megindokolják.

A vagyoni felsorolás szerint Holló Ferenc vagyona 1 db ágyl, 1 db paplan, 1 db asztal, 2 db szék, 1 db szekrény, 1 db nagyobb szekrény, 14 db paradicsomos üveg, 4 db dunsztosüveg, 30 kg paprika, 1 db balta, 1 db kecske, 1 db malac, 1 db létra, 1 db paprikakályha, 105 kg kukorica és 200 kg burgonya.³²⁶

A Zentai Járási Népbíróság 1945. október 22-én leállítja a vagyonekobbzási eljárást azzal az indokkal, hogy a vagyontárgyak szükségesek a család megélhetése szempontjából.³²⁷

Holló Ferencné 1959. március 9-én kérte férje holtta nyilvánítását.³²⁸ A beadványhoz mellékelte a Martonosi Népbizottság igazolását, mely szerint Holló Ferenc 1944 novembere óta nem jelentkezett, és jelenlegi tartózkodási helye ismeretlen. Az eljárás

318 VL. F. 183. Kut.: 582. 1944–1948. Bačka i Baranja, Presuđeni. Holo Ferenc.

319 VL. F. 183. Kut.: 503. 1945: 218–429. Broj: 303.

320 VL. F. 183. Kut.: 504. 1945: 150–247. Broj: 240.

321 VL. F. 183. Kut.: 80. Strogo poverljivo 1944–46. 1946: 1–16. Broj: 3.

322 VL. F. 183. Knjiga: 73. Knjiga evidencije streljanih ratnih zločinaca 1944–45. Redni broj: 159.

323 Holló Borbála visszaemlékezése. Forró 2007, 130.

324 A vagyonekobbzásról és annak végrehajtásáról szóló törvény (Zakon o konfiskaciji i o izvršenju konfiskacije). *Službeni list DFJ*, 1945. 40. sz.

325 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság. Vp. 1065/1945. Holló Ferenc martonosi lakos elleni vagyonekobbzási eljárás.

326 Uo.

327 Uo.

328 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság. R. 110/59. Holló Ferenc holtta nyilvánítási eljárása.

részeként 1959. szeptember 21-én a Zentai Járási Bíróságon az özvegy kérvénye ki-egészítéseként elmondja, hogy férjét 1944. október 31-én a Népfelszabadító Hadsereg elhurcolta, és két hét fogvatartás után eltűnt. Lőrinc József vallomásában kijelenti, hogy 1944 október–novemberében együtt raboskodott Holló Ferencsel, majd miután őt elengedték, többé nem hallott felőle.³²⁹ A bíróság 1960. február 5-én hozza meg a végzést a holtta nyilvánításról, melyben Holló Ferenc halálának időpontját 1945. május 16-ában állapítja meg.³³⁰

Mivel azonkívül, hogy lejegyezte Holló Ferenc likvidálását, a Háborús Bűnöket Vizsgáló Bizottságnak gyakorlatilag semmiféle kézzelfogható bizonyítéka nincs nevezett bűnösségével kapcsolatban, megállapíthatjuk, hogy sok társával egyetemben őt is ártatlanul gyilkolták meg. Ezt alátámasztja, hogy a Szerb Bíróság 2010-ben rehabilitálta Holló Ferencet,³³¹ és kimondta, hogy politikai és ideológiai indíttatású üldözés áldozata volt.

329 Uo.

330 Uo.

331 Szabadkai Körzeti Bíróság. Ügyviteli szám: Reh. 16/2010 – Holló Ferenc, néhai martonosi lakos rehabilitálására vonatkozó peren kívüli ügy.

MEDGYESI ISTVÁN

1879. szeptember 8-án született Magyarkanizsán, kőműves, apja István, anyja Rekeczki Rozália, felesége Szabó Rozália.

Medgyesi István tényleges katonai szolgálatát a szabadkai cs. és kir. 86. gyalogezredben töltötte le 1900 és 1903 között. Az I. világháború idején – 1914 októberében – újra bevonult az ezredhez, és 1916 júniusában az albán frontra került. A háború során maláriában megbetegedett. A háború végén, 1918-ban őrmesteri rangban szerelt le. Háborús katonai szolgálatáért megkapta a Bronz Vitézségi Érmét és a Károly Csapatkeresztet.³³²

1944-ben, likvidálásának idején kilenc – akkor már felnőtt korú, 20 és 43 év közötti – gyermek apja volt. Gyermekei közül négyen a családi házban családjaikkal együtt éltek.

Medgyesi Anna – Medgyesi István leánya – 1945. május 15-én hivatalos bejelentést tett édesapja eltűnéséről a Magyarkanizsai Népfelszabadító Bizottság Bűnügyi Alosztályánál. A jegyzőkönyvbe a következő került:

„...1944. október 21-én éjfélkor Árok Mihály városi kézbesítő jött érte, két – számomra ismeretlen – katonával, és a Városházára kísérték, de másnap kiengedték. 1944. november 10-én este ismét érte jött Árok Mihály és két katona, és a Városházára kísérték. Étel hordtunk neki 1944. november 21-ig, amikor tudomásunkra hozták, hogy többet nincs szüksége élelemre. Ettől az időtől kezdve többet nem jelentkezett.”³³³

1995-ben így emlékezett vissza a történetekre:

„...1944-ben szomorú napok voltak, mindenki nagyon félt. Jött hozzánk a kézbesítő, hogy édesapánknak be kell menni. Ez tíz napra rá történt, hogy bejöttek az oroszok. Ekkor már voltak mások is a pincében. Testvérem hordta az ebédet.

332 Délvidék hadtörténete. Bajtársak életrajzi és világháborús adatai. Medgyesi István. Bronz Vitézségi Érem – az Osztrák–Magyar Monarchia hadi kitüntetése, melyet 1915-től az altiszti és a legénységi állomány háborús érdemeinek elismeréseként adományoztak. Károly Csapatkereszt – az Osztrák–Magyar hadi kitüntetés, melyet 12 heti folyamatos frontszolgálatért adományoztak.

333 TLZ. F. 115. Magyarkanizsai Községi Népbizottság. Bűnügyi Alosztály, 117/49/1945 ikt. szám.

Édesapámat néhány nap múlva hazaengedték. Nem mesélt semmit, csak annyit, hogy nem akar sehová elmenni, mert félti anyuskát. Bement a hátsó lakásba, csak egy könyvet vitt, és azt olvasta. Nemsokára megint jött a kézbesítő, hogy menjen be. Ezután már nem engedték ki.

Ott laktunk közel a Tiszához és egyik éjszaka álmodtam, hogy viszik az embereket, hallatszott a lánccsörgés. Nem is álom volt ez, fölébredtem, később hallatszott a fegyverropogás. Másnap mondtam, hogy apust elvitték, agyonütötték.

Azért vitték be, mert a magyarok ideje alatt benne volt a Városi Tanácsban. Egy szerb mondta később, hogy sok aláírása volt a Városházán. Abban is lehetett valami, hogy a régi Jugoszláviában egy szerb elhajtotta az anyakocánkat, és amikor bejöttek a magyarok, a csendőrök ezt visszahajtották kismalacostól. Sokáig nem engedtek a Szigetbe senkit. Később egy asszony megismerte apusnak a kabátját, olyan mákos színű volt. Az ujját meg a karját látta. Le voltak azok egy kicsit rakva földdel, egyik a másikra dobálva. Ekkor tudtuk meg, hogy nem várhatjuk többet haza.”³³⁴

Megyesi István nem is adhatott többet életjelt magáról, hiszen megölték. Erről tanúskodik az a tény is, hogy neve – 653-as sorszám alatt – szerepel a Megszállók és Támogatók Büntetteit Kivizsgáló Vajdasági Bizottság által összeállított kötetben, amely a kivégzettek neveit tartalmazza.³³⁵

Medgyesi neve azonban belekerült még két másik nyilvántartásba is: 819-es sorszám alatt szerepel a „népelleneség” névjegyzékében,³³⁶ 580-as sorszám alatt pedig a „háborús bűnösök” lajstromában³³⁷ is. Mindennek némileg ellentmond, hogy neve nem szerepel a Megszállók és Támogatók Büntetteit Kivizsgáló Állami Bizottság – amely az egész ország területére illetékes volt, beleértve a Vajdaságot is – véglegesnek minősíthető névjegyzékében, amelyen 3437 magyar nemzetiségű személy neve található.³³⁸

A Medgyesi István ellen felhozott vádat – miszerint 1941 áprilisában és májusában a magyarkanizsai „különleges bizottság” tagja volt – dr. Kovács Kálmán és Andrija Stefanović tanúk 1945 áprilisában tett tanúvallomására alapozhatták. Tény, hogy a két jegyzőkönyvet közel fél évvel Medgyesi kivégzését követően vette fel a háborús bűncselekményeket kivizsgáló vajdasági bizottság.³³⁹

A két vallomásban – amelyekben a tanúk a Magyarkanizsán 1941 április–májusában lejátszódott eseményekről beszélnek – egybehangzóan állítják, hogy Medgyesi István tagja volt annak a „Tizenkettes Bizottságnak”, amelynek szerepe volt annak eldöntésében, hogy a magyar hatóságok kit tartóztatnak le, de – állításuk szerint – ez a bizottság döntött a délszláv telepések kitelepítéséről is:

„...Magyarkanizsán először április 21-én 89 szerb telepest, majd 22-én és 23-án összesen 177 dobrovoljacot családostól kitelepítettek.”³⁴⁰

334 Medgyesi Anna visszaemlékezése. 1995. Forró 2007, 121.

335 VL. F. 183. Knjiga: 73. Knjiga evidencije streljanih ratnih zločinaca 1944–45. Redni broj: 653.

336 VL. F. 183. Knjiga: 65. Registar Narodnih Neprijatelja. Redni broj: 819.

337 VL. F. 183. Knjiga: 63. Registar Ratnih Zločinaca. Redni broj: 580.

338 Dokumenti iz istorije Jugoslavije. IV. kötet. 2000. 340–473.

339 VL. F. 183. Kut.: 100. Inv. broj: 688.; Kut.: VL. F. 183. Kut.: 102. Inv. broj: 1767.

340 Forró 2007, 38.

Ismeretes, hogy a visszafoglalt Bácskába a magyar katonai közigazgatás bevezetéséről, amelynek ideje alatt sor került az 1918 után betelepült délszlávok internálására, majd kitlepítésére, a legfelsőbb magyar vezetés döntött, amire vonatkozóan a bevonuló csapatok már 1941. április 11-én parancsot kaptak. A kitoloncolandó személyek névjegyzékének összeállításához a katonai közigazgatás szervei „...a nagyobb »objektivitás« miatt igénybe vették a »megbízható helyi lakosság« szolgáltatásait”. Így jutottak a bevonulást követő napokban nagy szerephez, különösen a városokban az ún. ötös és tízes bizottságok. Továbbá: „...feladatuk alapvetően az volt, hogy adatokat szolgáltatassanak a katonai vezetésnek egyes személyek megbízhatóságáról, vagyis arról, ki hogyan viselkedett a jugoszláv időkben a magyarsággal.”³⁴¹

Azonkívül azonban, hogy mindkét tanú megemlíti Medgyesi nevét, egyéb – személyesen rá vonatkozó – terhelő adatot egyikük sem hoz fel ellene. Dr. Kovács tanúvallomásaiban – aki 1945 tavaszán a Magyararkanizsai Népfelszabadító Bizottság alelnöki posztját töltötte be – elismerte, hogy a kérdéses időszakban nem tartózkodott Magyararkanizsán, mivel – mint a volt jugoszláv királyi hadsereg tartalékos tisztje – német hadifogságban volt: a lejátszódott eseményekről csak hallomásból tudott. Stefanović viszont maga is a dobrovoljacok kitelepítésének elszenvedője volt.³⁴²

Az említett tanúvallomások alapján a bizottság háborús bűnösnek minősítette Medgyesi Istvánt, az erre vonatkozó határozat szerint – mint a „rögtönítélő bíróság” tagja – vétkes a deportálásban, gyilkosságokban és a módszeres terrorban, polgári személyek kínzásában, nemi erőszakban, rablásban. Az irat szerint a felsorolt bűncselekmények 1941. április 15-e és május 20-a között Magyararkanizsán játszódtak le.³⁴³

Medgyesi ellen a Zentai Járásbíróság 1945. szeptember 9-én megindította a vagyonekobbzási eljárást. A Belügyosztály által kiállított irat szerint Medgyesi „...a háború alatt eltűnt”.³⁴⁴

Vagyoni állapotát az illetékes hatóság már 1945. augusztus 25-én összeírta. A leltár alapján a vagyonekobbzás tárgyát fél lakóház, a hozzá tartozó kert, némi ruhanemű és kőművesszerszámok képezték – az ingóságok értékét 4700 korabeli dinárra becsülték.³⁴⁵

A vagyonekobbzási ügyben a tárgyalást 1945. október 30-án tartották meg, amelyen – a jegyzőkönyv tanúsága szerint – az elítéltet özvegye és leánya – Tóth Kázmérné – képviselte. Abból, hogy a jegyzőkönyv hansúlyozza, hogy özvegyről van szó, arra lehet következtetni, hogy a járásbíróság számára is ismeretes volt Medgyesi István tragikus sorsa. Az özvegy kérelmezte, hogy az összeírt vagyont mentesítsék a vagyonekobbzási eljárás alól, és az maradjon meg a család birtokában.³⁴⁶

341 A. Sajti 2004, 174. A délszláv telepesek kitelepítéséről bővebben lásd az i. m. *A jugoszláv telepesek és az ún. bevándoroltak kitelepítése* című fejezetét (187–198.).

342 VL. F. 183. Kut.: 100. Inv. broj: 688.; Kut.: VL. F. 183. Kut.: 102. Inv. broj: 1767.

343 VL. F. 183. Kut.: 561. Broj: 580.

344 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság. Vp. 960/1945. Medgyesi István magyararkanizsai lakos elleni vagyonekobbzási eljárás. 1. sz. irat.

345 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság. Vp. 960/1945. Medgyesi István magyararkanizsai lakos elleni vagyonekobbzási eljárás. 1/a sz. irat.

346 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság. Vp. 960/1945. Medgyesi István magyararkanizsai lakos elleni vagyonekobbzási eljárás. 2. sz. irat.

A járásbírótság eleget téve az özvegy kérelmének első fokon úgy döntött, hogy megszünteti a Medgyesi István ellen indított vagyonekobbzási eljárást.³⁴⁷

A Népi Vagyonkezelő képviselője azonban fellebbezett a döntés ellen. A fellebbezés szerint nem derült ki, hogy az „elítelt” jelen van-e vagy eltűnt. Továbbá az sem tisztázott, hogy milyen és mekkora lakóhárról van szó, illetve hány családtag él a kérdéses házban.³⁴⁸

Az ügyben másodfokon eljáró bíróság a szabadkai székhelyű Kerületi Bíróság volt, amely – arra hivatkozva, hogy a vagyonekobbzás alá vont személy nem földműves – helyt adott a fellebbezésnek: az ügyet visszautalta újbóli eljárás lefolytatására az első fokon eljáró bíróságnak. A Zentai Járásbírótság 1946. február 18-án meghozott döntésével már jóváhagyta a vagyonekobbzási felsorolt vagyontárgyak elkobbzását.³⁴⁹

A bíróság döntése ellen Medgyesi Istvánné fellebbezést nyújtott be, amelyben kiemelte (35. dokumentum):

„Férjemet azonnal a felszabadulást követően, amikor még rendezetlenek voltak a [köz] állapotok, felelőtlen elemek elhurcolták és kegyetlenkedtek [vele], majd eltűnt a börtönből. Az akkori felelőtlen elemek tevékenységével nem egyezhet a mai néphatalom, amit igazolnak néhány ilyen személy ellen hozott [bírósgági] ítélet, és hogy [akkori] tevékenységük nem játszódhatott volna le a néphatalom tudomásával.

Férjem kőműves, tehát fizikai munkás volt, munkájával tartotta el családját. Sem a régi Jugoszlávia, sem a megszállás alatt nem volt semmilyen politikai pártban.”³⁵⁰

A bíróság nem adott helyt a fellebbezésnek, és a Medgyesi Istvánnak tulajdonított vagyontárgyakat – noha a tényt, hogy háborús bűncselekményt követett el, nem sikerült minden kétséget kizáróan igazolni – a hatóságok elkobbzták.

Kétséges az is, hogy egy ellene lefolytatott esetleges törvényes bírósgági tárgyalás során – a fellelhető bizonyítékok és a tanúvallomások alapján – milyen ítélet született volna. Meggyőződésünk, hogy semmi esetre sem olyan, mint amelyet az önjelölt „hóhérok” végrehajtottak Medgyesi István felett.

347 TLZ. F. 127. Zentai Járásbírótság. Vp. 960/1945. Medgyesi István magyarkanizsai lakos elleni vagyonekobbzási eljárás. 3. sz. irat.

348 TLZ. F. 127. Zentai Járásbírótság. Vp. 960/1945. Medgyesi István magyarkanizsai lakos elleni vagyonekobbzási eljárás. 4. sz. irat.

349 TLZ. F. 127. Zentai Járásbírótság. Vp. 960/1945. Medgyesi István magyarkanizsai lakos elleni vagyonekobbzási eljárás. 5. és 6. sz. irat.

350 TLZ. F. 127. Zentai Járásbírótság. Vp. 960/1945. Medgyesi István magyarkanizsai lakos elleni vagyonekobbzási eljárás. 7. sz. irat.

ÓZSVÁR PÉTER

1910. augusztus 2-án született Martonoson, apja József, anyja Kovács Rozália, felesége Krekuska Piroska, 2 gyermek – Rozália (1935), Péter (1937) – édesapja.

Ózsvár Péter elfogásának körülményeiről a legpontosabb információkat nevezett fiától tudjuk, aki akkor, hétéves gyermekként szemtanúja volt édesapja elfogásának:

„Idézés jött a községházáról, hogy jelentkeznie kell Martonoson. Befogta két csikólovunkat, engem is fölültetett maga mellé a kocsira, s be a faluba. Hétéves voltam. A községháza előtt megálltunk, apám bement; maradjak a csikókkal meg a kocsival, jön ő mindjárt. Sose láttam többet. Fölült aztán hozzám a kocsira valami Jani bácsi, ha jól emlékszem a nevére, elhozott Trinszkiékig vagy Birinyi Gazsi bácsiékig, onnan meg már magam hajtottam haza a fogatot. [...]

Akikkel volt elszámolnivalójuk ilyen vagy olyan alapon, azokat meg le a pincébe; megvasalták-kötözték, legénysuhancokra is rábízták őket. El lehet képzelni. Anyánk hordta apánknak a kosztot, de nem mindig láthatta. Egy éjszaka aztán bekopogott ablakunkon Péter Károly innen a túloldalról, hogy ő megy a határon túlra. Kiengedték a pincéből. Péter szájába csöpögtettem a vizet, suttogta anyámnak, mert ha öntöm, megfulladt volna.”³⁵¹

Ózsvár Pétert 1944. november 21-én a martonosi fogvatartottakkal együtt likvidálták.³⁵² Állítólagos bűnösségéről csak jóval később – először 1945. április 14-én – születik az első írásos dokumentum.³⁵³ Ezen a napon jelenti fel Ilija Mirkov hitvese³⁵⁴ Ózsvárt, hogy férjét – aki a jugoszláv hadseregből tért vissza – Komjáti Jánossal együtt bántalmazták.

351 Ifj. Ózsvár Péter visszaemlékezése. In Szabó Frigyes: A kishomoki áldozat. *Aracs. A délvidéki magyarság közéleti folyóirata*. XI. évf. 2011. 3. sz. 21–22. (A továbbiakban Szabó 2011.)

352 Bővebben lásd Forró 2007, 59–72.

353 VL. F. 183. Kut.: 321. Prijave Martonoš. Broj: 640.

354 Az irat szerint Ilija Mirkovot kényszermozgósították, és a feljelentéskor Németországban tartózkodott. Későbbi sorsa ismeretlen, de a világháborút valószínűleg túlélte, mert nevével nem találkozunk az áldozatokról készített névsorokban. Bővebben lásd Nestor 1975. Žrtve fašizma iz Martonoša 1941–1945.

E feljelentés alapján került rá 32-es sorszámmal Ózsvár Péter a martonosi háborús bűnöket vizsgáló bizottság által összeállított bűnösök listájára,³⁵⁵ illetve később ez alapján nyilvánították népellenességnek.³⁵⁶ Mindkét iratban a nevéhez megjegyzésként odaírták: presuđen, azaz a bizottság tisztában volt vele, hogy Ózsvárt már likvidálták.

Visszaemlékezések szerint Ózsvár és Ilija Mirkov között másféle konfliktus volt. Simon Mihály visszaemlékezésében elmondta, hogy a király elleni 34-es merénylet után mindenütt erős fegyelmet tartott a rendőrség. Tilos volt mindenféle csoportosulás, ennek ellenére néhányan – köztük ő maga is és Ózsvár Péter testvére, János – csoportban mentek az utcán. Amikor megjelentek a rendőrök – két magyar és Ilija Mirkov –, a legények, ahányan voltak, annyifelé futottak. Csak Ózsvár és Simon maradtak ott. Őket be is kísérték a rendőrségre:

„A részeg Ilija kiküldte az irodából a két magyar rendőrt, a bekísérteket meg szidalmazva kezdte faggatni. Mikor látta, hogy semmire sem megy velük, akkor Ózsvár Jánosnak megparancsolta, hogy pofozza föl Simon Mihályt. S mert Ózsvár megtagadta ezt, akkor Simont biztatta pofozásra. Csak végighúztam Ózsvár arcán a tenyeremet, mondja Miska bácsi, amire a részeg rendőr földühödött, és mindkettőnket kegyetlenül megpofozott, mutatván, hogy úgy kell azt. De nem érte be ennyivel, hanem aztán még padra is hasaltatott, és nádpálcával keményen megvert mindkettőnket. Másnap a munkahelyemen hol az egyik, hol a másik felemre ültem kosárfonás közben. Elmentünk az orvoshoz látletért, s a doktor a rendőr följelentésére biztatott bennünket. Ezt persze nem mertük megtenni. Az esetnek a híre meg eljutott Kishomokra is, ahol Ózsvár Péter élt a családjával. Az ő sorsának majdani megpecsételéséhez csak annyi hiányzott, hogy találkozzon valahol azzal az Ilija rendőrrel. Sor került majd rá, kocsmában hol-e, és Ózsvár Péter adott akkor vissza a testvéreire rakott verésből Ilijának.”³⁵⁷

Ózsvár neve a későbbiekben feltűnik a háborús bűnöket vizsgáló – martonosi,³⁵⁸ zentai,³⁵⁹ szabadkai³⁶⁰ – bizottság által a likvidáltakról készített lajstromokban. Neve viszont a *Kivégzett háborús bűnösök könyvében* nem található.

A Zentai Járási Népbizottság 1945. szeptember 14-én tesz javaslatot a Járási Népbíróság számára³⁶¹ a martonosi Ózsvár Péter eltűnt háborús bűnös ingó és ingatlan vagyonának elkobzására. Vagyonának összeírására – a martonosi bizottság részéről – jóval korábban, 1945. január 13-án került sor.³⁶² Az eljárás megindítását követően

355 VL. F. 183. Kut.: 541. Mesno Povereništvo Martonoš. Spisak zločinaca, Srez Senta, Mesno povereništvo: Martonoš, Grupa I. Redni broj: 32.

356 VL. F. 183. Knjiga: 65. Registar narodnih Neprijatelja. Redni broj: 607.

357 Simon Mihály visszaemlékezése. Szabó 2011, 20.

358 VL. F. 183. Kut.: 503. 1945: 218–429. Broj: 303.

359 VL. F. 183. Kutija: 504. 1945: 150–247. Broj: 240.

360 VL. F. 183. Kutija: 80. Strogo poverljivo 1944–46. 1946: 1–16. Broj: 3.

361 TLZ. F. 127 Zentai Járásbíróság. Vp. 1066/1945. Ózsvár Péter kishomoki lakos elleni vagyonelkobzási eljárás.

362 VL. F. 183. 504. doboz. Srezko Statističko Veće Senta. 1945: 150–247. Broj: 157.

a Martonosi Népfelszabadító Bizottság ismételt megküldte a bíróságnak Ózsvár vagyonának leltári jegyzőkönyvét, ezúttal beszámolva benne a nevezett állítólagos bűneiről is. Az irat szerint mint nemzetőr rendkívüli veszélyt jelentett a szerbekre, fizikailag bántalmazta őket és a megszállók odaadó híve volt.³⁶³ Mindezek ellenére a bizottság a vagyonekhozjárás leállítására tett javaslatot. A Zentai Járásbíróság ennek hatására, illetve mivel Ózsvár meglévő vagyona a szűkebb család további életéhez szükséges, a vagyonekhozjárás eljárást leállította.³⁶⁴

Az, hogy Ózsvár Péter cselekedete – akár úgy történt, ahogy a rendőr felesége elmondta, akár úgy, ahogyan a visszaemlékezők tudni vélik – nem áll egyensúlyban későbbi sorsával, azt bizonyítja, hogy nevezettet 2010-ben a szerb bíróság rehabilitálta.³⁶⁵

363 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság. Vp. 1066/1945. Ózsvár Péter kishomoki lakos elleni vagyonekhozjárás eljárás.

364 Uo.

365 Körzeti Bíróság, Szabadka. Ügyviteli szám: Reh. 40/2010 – Ózsvár Péter néhai kishomoki lakos rehabilitálására vonatkozó peren kívüli ügy.

SZABÓ DÉNES

1893. március 22-én született Horgoson, római katolikus pap, tóthfalusi plébános, apja Mátyás, anyja Erdélyi Erzsébet.

Szabó Dénes gimnáziumi tanulmányait 1905 és 1912 között Győrben, Szegeden és Temesváron végezte, teológiát 1912 és 1916 között Temesváron és Kalocsán hallgatott. 1916. június 4-én Kalocsán szentelték pappá. 1917-től káplán Szenttamáson, 1919 és 1921 között pedig Adán, majd Magyararkanizsán. 1929-ben került Tóthfaluba, ahol 1933-tól plébánosként szolgált.

Tari János adorjáni plébános – aki 1944-ben Tóthfaluban Szabó plébános káplánja volt – 1994-ben visszaemlékezve rá mérnöki pontossággal rajzolta meg alakját:

„...Ő maga víg kedélyű ember volt. Rengeteg adomát, viccet tudott, sőt mint afféle kedélyes falusi plébános, ezeket még le is jegyezte. Jó emlékezőtehetsége párosult a víg kedélyével, ezért élvezet volt őt hallgatni.

Jó szónok volt, élénken tudott beszélni, megjeleníteni tudta az eseményeket, amelyekről szó volt. Lekötötte a hallgatóságot, így népmissziókban is szívesen látták. Tehát ő missziókat is tartott. Tehetségének legmegfelelőbb tere a prédikáció volt.

Könnyen föl tudott ingerlődni, de abban a pillanatban le is hűlt. Jószívű volt, adakozó, ismerte jól a népét. Általában nagyon szerették. Persze nem mindenki, hiszen az ilyen természetű ember könnyen – anélkül, hogy akarná is – megsért valakit. Én, mint káplán, tudom, hogy nagyon kevés olyan volt, aki őt nem szívesen látta.

Akkoriban még a papoknak nagy tekintélyük volt és ő hozzászózott ahhoz, hogy az ő szavára hallgattak, de ezt az ő helyzeti előnyét soha ki nem használta. Természetesen a nagygazdákat is szerette, de kimondottan a szegényeket is. Igazi lelkipásztor volt.”³⁶⁶

Paptársaihoz fűződő viszonyáról Tari plébános ezt mondta:

366 Tari János visszaemlékezése. Forró 2007, 121.

„...A paptársaival igazi emberi, papi kapcsolatot tartott fenn. Az ő házában a vendég kitüntetésnek számított. Úgy fogadta valóban, mint testvérét, és mindenkit megvendégtelt. Volt is rá módja, akkor a papok elég gazdagok voltak.”³⁶⁷

Tari atya a következőket mondta Szabó plébános viszonyulásáról a fiatal papokhoz:

„...Minket, kispapokat is szívesen látott. Próbált igazi krisztusi pappá nevelni. Ha észrevette valamilyen fogyatékoságunkat, azt ő rögtön kendőzetlenül szóvá tette, de atyai szinten.”³⁶⁸

1944. október 8-án a tóthfalusi plébánia lakói kétségek között őrlődtek: menekülni vagy maradni? Szabó plébános a maradás mellett döntött, hiszen nem vétett senkinek, nem érezte magát bűnösnek. Másrészt tudta, hogy a híveknek a beköszöntött nehéz időszakban különösen szükségük lesz a lelki gondozásra.

Több mint két hétig nem volt különösebb gond, azonban 1944. október 25-én partizánok jelentek meg a faluban. Tari János visszaemlékezése szerint:

„...Október 25-én aztán ellepte a falut egy olyan partizáncsoport. Nem voltak ezek igazi partizánok, olyan martalócok, rablók voltak, akik természetesen partizánruhába öltöztek, és hát felfegyverkeztek. Bánáti és kanizsai szerbek voltak.”³⁶⁹

Aleksandar Oluški és Dušan Ugranov vezették őket, de Oluški édesapja is velük volt.³⁷⁰ A partizánok bementek a plébániára, „...ellepték a házat. Különböző értékeket vittek el. Nem szégyelltek semmit elrabolni. Azzal az ürüggyel kutattak, hogy fegyvert keresnek.”³⁷¹

Távozásukkor magukkal hurcolták a plébánost, aki azzal búcsúzott el káplánjától, hogy „...vigyázzon az anyaszentegyházra”.³⁷² A fiatal káplán ekkor látta utoljára életben Szabó plébánost. A hatóságok felhívására Tari János 1945. május 25-én hivatalos bejelentést tett Magyararkanizsán felettese eltűnéséről (36. *dokumentum*):

„...1944. október 25-én délben két katona jött érte, és kocsin Magyararkanizsára, a Városházára kísérték.”³⁷³

367 Uo. 122.

368 Uo. 121.

369 Tari János visszaemlékezése. Forró 2007, 119.

370 Tari János: Ha minden inog, marad a hit. A római katolikus egyház papi veszteségei. In Csorba Béla – Matuska Márton – Ribár Béla szerk.: *Rémuralom a Délvidéken*. Újvidék, 2004, 171. (A továbbiakban Tari 2004.)

371 Forró 2007, 122.

372 Tari 2004, 171.

373 TLZ. F. 115. Községi Népbizottság, Magyararkanizsa. Bűnügyi Alosztály, 117/1945/55 ikt. szám.

Ötven évvel később, 1994-ben Tari plébános így emlékezett vissza Szabó Dénes elhurcolására:

„...október 25-én fölültették a kocsira. Voltak neki lovai, és természetesen szekere is, olyan hintőféle. Hát abba fogták be a két lovat, és aztán azon vitték őt is Kanizsára.”³⁷⁴

A városba érkezvén Szabó plébános is sorstársai közé, a magyarkanizsai Városháza pincéjébe került, hogy milyen vádak alapján, arra – részben – Tari atya adott magyarázatot visszaemlékezésében. Szerinte egy szerb nemzetiségű személy:

„...vádolta a Szabó plébános urat, állítólag azzal, hogy gyalázta a szerbeket, hogy a prédikációs székről tett volna olyan kijelentéseket, amelyek hát sértőek lettek volna a szerbek számára. Persze én ezt nem tudom, mert amikor a magyarok bejöttek, még nem voltam Tóthfaluban. Hát afölötti örömeben biztos, hogy a prédikációban is erről megemlékezett, és tehetett olyan gyalázkodó kijelentést is...”³⁷⁵

De az elbeszélésből az is kitűnik, hogy Szabó plébános valójában a békességre, a törvények tiszteletére intette híveit:

„...de ő valójában nem olyan ember volt, bizonyítja az, hogy amikor az ottani dobroljácokat kitelepítették, akkor egyes magyar családok könnyen hozzájuthattak a dobroljácok javaihoz, jószágaihoz, esetleg loptak is, és Szabó plébános úr nyíltan a templomban felhívta őket, hogy semmit, de egyetlen egy ruhadarabot se vegyenek el. Ha vesznek valamit, tisztességesen fizessék meg.”³⁷⁶

Hogy valójában nem követett, nem követhetett el semmilyen háborús bűncselekményt a szerbség ellen, annak ékes bizonyítéka, hogy nem maradt fenn ellene írásos feljelentés a háborús bűnökét kivizsgáló bizottságnál. Még olyan sem, amit halála után kreáltak volna; tiszta lelkiismerettel állhatott Teremtője elé...

A tóthfalusi plébánián maradtak bíztak benne, hogy a kihallgatása után hazaengedik Dénes atyát. A börtönben való raboskodása idején a magyarkanizsai plébániáról gondoskodtak élelmezéséről, hordták neki az ételt egészen 1944. október 28-ig.³⁷⁷

Hamarosan az is kiderült, hogy mi játszódott le a börtönként használt pincében. A börtönből kiengedtek egy fiatalembert, aki elment a tóthfalusi plébániára, és elmesélte, hogyan kínozták meg a plébánost: szíjat hasítottak a hátából, besózták, aztán ütötték-verték. A nemi szervét is kínozták.³⁷⁸ A tortúráról Tari atya ennyit tudott:

„...Ott a pincében természetesen ezeknek az áldozatoknak a lelkierejét is megtörték.”³⁷⁹

374 Tari János visszaemlékezése. Forró 2007, 120.

375 Uo. 119.

376 Uo.

377 Tari János visszaemlékezése. Forró 2007, 122.

378 Uo.

379 Uo. 119.

Véleménye szerint Szabó plébános igazi paphoz méltóan viselkedett:

„...Még amennyire tőle tellett, bátorította is őket, habár az ő helyzete is teljesen kilátástalan volt. Bizony, ő is kétségbe eshetett volna.”³⁸⁰

A pincében történetekre és a hóhérok kilétére az a jegyzőkönyv világít rá, amelyet a Magyarokéletről szolgáló OZNA-tiszt állított össze Milutin Preradović büntetőügye kapcsán. A büntetőpért a Szabadkán székelő hadbírószobai tanács folytatta le 1945 nyarán.

Rekeczki László (46 éves, nő, kocsmáros), Szabó Jenő (34 éves, nő, szabó) és Pulai János (45 éves, nő, földműves) 1944 októberében a Városháza pincéjében raboskodtak, szem- és fültanúi voltak az ott lezajlott eseményeknek. A tanúk vallomása szerint Preradović – aki a Magyarokéletről Népfelszabadító Bizottság által kiállított jellemzés szerint „...közismert parazita, nagyszerb sovíniszta...” volt – és gyermekei rendszeresen lejárta a pincébe, és ott kíméletlenül verték a foglyokat:

„...Az első gyilkosság előtt gyakran jött Preradović Milutin, és a gyerekeivel együtt több embert megvert, a legtöbbet Berecz Istvánt, Muhi Ferencet, Kókai Lajost és Losoncz Istvánt.”³⁸¹

Az október 28-án lezajlott tömeggyilkosságról – amelynek Szabó Dénes plébános is áldozatául esett – a tanúk a következőket vallották:

„...Másnap, október 28-án, a szokásossal ellentétben este 6 órakor az összes rabot kizavarták a Városháza udvarába, ahol körbe-körbe kellett sétálniuk. Ebben a sétában nem vett részt Losoncz István, Rekeczki János, Muhi Ferenc [és] Szabó Dénes, mert annyira össze voltak verve, hogy nem tudtak járni. Este 11 óra körül bejött Preradović a lánnyal és a fiúval, 10-12 [ór] társaságában. Ekkor Preradović kiszólította Berecz Istvánt, Szabó Dénest, Vitéz Ferencet és Kókai Lajost. Dróttal összekötözte őket: Berecz Istvánt Kókai Lajossal, Szabó Dénest pedig Vitéz Ferencel. Parancsára derékig levetkőztették őket, és előbb ő verte őket vastag dróttal, majd a gyerekeknek adta a bikacsököt és együtt verték őket. Amikor már összeverték őket, Preradović ezt mondta: most pedig temetés lesz, méghozzá pappal (Szabó Dénes ugyanis plébános volt). Ezután, [még] élve, elvezették őket, hogy hova, azt nem tudjuk. Velük ment valamennyi őr, és Preradović maga is.

Ezután, hozzávetőlegesen egy óra múlva, valamennyien visszajöttek: Preradović, Oluški Aleksandar, Preradović gyermekei. Ők hárman: Oluški, Preradović és a lánya kiválasztottak 20-22 embert, és kivették őket a börtön folyosójára, bevezették a 4. számú cellába, és ott kivégezték őket. A lövöldözés, az emberek gyilkolása során több dalt énekeltek, Szabó Jenő állítása szerint a »Tako rade četnici u šumi«-t is.”³⁸²

380 Uo.

381 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság. Hadbírószobai iratok, 1945. S. 1139/45. Milutin Preradović büntetőügye.

382 Uo.

A tömeggyilkosságot követően az életben maradt foglyoknak kellett a holttesteket kihordaniuk a pincéből.³⁸³

Dénes atya és sorstársai utolsó útjáról Tari János ennyit tudott:

„...Elvitték őket oda Kanizsára a Szigetre. Ott ásták el őket. Egyik-másiknak az esztendőök folyamán, ahogy a víz mosta a partot, a csontja napvilágra is került.”³⁸⁴

Tóthfaluban a plébános halálát követően tovább folyt a fosztogatás:

„...Később, amikor a pincében volt, de még nem tudtuk a sorsát, akkor is megjelent itt egy kb. harminctagú partizáncsoport. A plébániáról, valamint a templomból is értékes dolgokat raktak föl a kocsira. Jól megpakolták nemcsak a plébánián, hanem különböző gazdáknál is. A plébániáról földobták a subákat, s a Szabó plébános úrnak más értékeit, használati tárgyait. Ékszere, sok pénze nem volt. A templomból is vittek el fekete szövetet, érdekes módon nem bántották a kelyheket.

A plébánián volt nagy kukoricatároló góré, és tele volt csöves kukoricával. Azt lezárták és lepecsételték. Szép lovai voltak Szabó plébános úrnak, azokat mind elvitték.”³⁸⁵

A fosztogatás – amely főként az ingóságokat érintette – azonban nem volt elég, hiszen 1946 elején a hatalom a bíróság által, „törvényes” úton próbálta rátenni kezét a tóthfalusi plébánia birtokára mondván: mindez a „háborús bűnös” Szabó Dénes plébános magánvagyonát képezi. Az eljárásban talán a döntő tényező Dobó Antal, akkori járási népbizottsági elnök nyilatkozata volt (37. dokumentum):

„...Ismeretes számomra, hogy a mindenkori plébános Tóthfaluban csak élvezi a fenntartásra [szolgáló] egyházi ingatlanokat az élő és holt leltárral együtt, amelyekre a föld megműveléséhez van szükség, és ezek teljes egészében az egyházközösség tulajdonát képezik. Ha a plébános meghal, vagy leváltják, [akkor] az egész vagyont használatra az utódja kapja.”³⁸⁶

Ennek tudható be, hogy a bíróság 1946. február 8-án meghozott döntése értelmében Szabó Dénestől csupán egy ágyat, egy díványt, egy asztalt, két széket és egy mosdót koboztak el.³⁸⁷

383 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság, Hadbírósi iratok, 1945. S. 1139/45. Preradović Milutin büntetőügye. A Preradović-féle büntetőügyben a hadbíróóság 1945. június 28-án mondott ítéletet: a foglyok kínzásában és a népi vagyon fosztogatásában találták bűnösnek, és 18 hónap kényszermunkára ítélték. A Jugoszláv Ideiglenes Nemzetgyűlés 1945. november 19-én amnesztiában részesítette, további sorsa ismeretlen.

384 Tari János visszaemlékezése. Forró 2007, 120.

385 Uo. 122.

386 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság. Vp. 165/1946. Szabó Dénes vagyonekobzási ügye.

387 Uo.

Szabó Dénes mártírhalált szenvedett tóthfalusi plébános tragikus halálhírét – a többi bácskai plébános halálhírével együtt – 1945-ben érseki körlevél is megerősítette.³⁸⁸

Az utókor történelmi adósságának egy részét 2012. április 28-án róttá le Szabó Dénes iránt: ezen a napon állították fel a tóthfalusi plébánia előtt a vértanúhalált szenvedett pap mellszobrát. Bírósági rehabilitációja azonban még várat magára.

388 Eddigi ismerteink szerint 11 bácskai plébános vált az 1944–45-ös vérengzések áldozatává: Szabó Dénes (Tóthfalu), dr. Takács Ferenc (Péterréve), Petrányi Ferenc (Óbecse), Varga Lajos (Mohol), Werner Mihály (Martonos), Virág István (Horgos), Berger Antal (Tavankút), Haug Antal (Csonoplya), Plank Ferenc (Ószivác), Köves István (Mozsor) és Unterreiner Károly (Palánka). Bővebben *lásd* Tari 2004, 169–182., illetve Ehmann Imre: Nyugat- és dél-bácskai papi sorsok 1944–45-ben. In Tari 2004, 183–190.

1921. január 7-én született Magyarkanizsán. Diák, apja Mihály, anyja Sóti Verona. 1945. május 11-én Törökbecsénél holttestet vetett partra a Tisza. A törökbecsei hatóság emberei a hullánál – amelyet civil ruha foszlányai borítottak – Vajda Miklós nevére szóló igazolványt találtak, amelyet Magyarkanizsán állítottak ki. A hatósági szemle megállapította, hogy nem egyszerű vízbefulladásról volt szó, hiszen a holttestet véraláfutások borították, a halált pedig – valószínűleg – lőfegyverrel okozták. A leírt sebekből – a bal lapockán kisebb, a mellkason nagyobb seb – arra lehet következtetni, hogy az áldozatot hátba lötték... (38. dokumentum)

A holttest bomlási folyamatának állapotából azt állapították meg, hogy a halál 3-4 hónappal korábban következhetett be. A szemlét követően a törökbecsei hatósági szerv elrendelte Vajda Miklós földi maradványainak eltemetését; minderről értesítették a Magyarkanizsai Népfelszabadító Bizottságot.³⁸⁹

A véletlenek egybeesése, hogy a holttest megtalálását követő napokban – pontosabban 1945. május 14-én – tett bejelentést a magyarkanizsai Bűnügyi Alosztálynál Vajda Miklós édesanyja fia eltűnéséről. Jegyzőkönyvbe a következőket nyilatkozta:

„...1944. október 31-én délután 3 órakor a ház előtt dolgozott, amikor ismeretlen fegyveres katonák jöttek érte, és magukkal vitték, azóta nem jelentkezett.”³⁹⁰

A törökbecsei értesítés beérkezését követően, és az édesanya bejelentésének birtokában a Magyarkanizsai Bűnügyi Alosztály azzal a kérdéssel fordult a Zentai Járási Népfelszabadító Bizottsághoz, hogy tájékoztathatják-e a szülőket fiuk holttestének megtalálásáról.³⁹¹ (39. dokumentum)

A tájékoztatásra minden bizonnyal nem került sor, a szülőket nem értesítették gyermekük sorsáról.

Vajda Miklós szülei 1952-ben a Zentai Járásbíróságnál kezdeményezték fiuk holtta nyilvánítását. Az eljárás során Bata Antal 59 éves tanú a következőket nyilatkozta (40. dokumentum):

„...Jól ismertem az eltűnt Vajda Miklóst, mert a szülei házában lakott a szomszédságban, közvetlenül szemben az én házammal. Október hónap utolsó napján, tehát 1944. október 31-én Adorjánra jött valamiféle katonaság, és miután a téren gyűlést tartottak, a katonák csoportosan szétszéledtek a házak között, és több száz polgárt összetereltek. Közülük kiválasztottak ötvenet, és ezeket ismeretlen irányba terelték. Jól emlékszem, másnap Mindenszentek katolikus ünnep volt, az emberek a Tisza-parton öt holttestet láttak ezek a személyek közül, amelyeket a víz kidobott. Én csak a temetőben láttam, odahozták őket a temetés végett. Miklós nem volt ezek között a személyek között. Tanúsítom, hogy Miklós azóta nem tért haza, és semmit sem hallottam felőle.”

389 TLZ. F. 115. Községi Népbizottság, Magyarkanizsa. Bűnügyi Alosztály. 189/1945 ikt. szám.

390 TLZ. F. 115. Községi Népbizottság, Magyarkanizsa. Bűnügyi Alosztály, 117/1945/15 ikt. szám.

391 TLZ. F. 115. Községi Népbizottság, Magyarkanizsa. Bűnügyi Alosztály, 189/1945 ikt. szám.

Bognár Béla 39 éves tanú is hasonló vallomást tett:

„...Jól ismerem az eltűnt Miklóst, mert szomszédok voltunk. 1944. október 31-én valakinek a katonasága jött a falunkba, és sok embert összeszedtek, akik közül a téren, névjegyzék alapján 50 polgárt kiválasztottak és ezeket ismeretlen irányba terelték. A téren akkor én is ott voltam. Többek elbeszélése szerint, másnap Mindenszentek volt, a Tisza-parton 5-6 holttestet láttak az az 50 [személy] közül, akiket ismeretlen irányba eltereltek. Ezeket a holttesteket én nem láttam, de bizonyosan tudom, hogy az elhajtott polgárok csoportjában volt az eltűnt Miklós is. Mivel Miklós ettől a naptól [számítva] nem tért haza, illetve nem lehetett róla semmit hallani, úgy hiszem, hogy biztos halott.”³⁹²

A járásbíróság 1953. június 11-ei keltezésű végzésével holttá nyilvánította Vajda Miklóst, halálának időpontjául 1944. október 31-ét határozta meg. Az indoklásba belefoglalták azt is, hogy Vajdát 1944. október 31-én más polgárokkal együtt katonák hurcolták el.³⁹³

De mi is játszódott le valójában azon a keddi napon, 1944. október 31-én Adorjánon?

Takács Ferenc 1993-ban így emlékezett vissza ezekre az eseményekre:

„...Október 30-án³⁹⁴ délelőtt 17-en jöttek a faluba, közöttük volt Oluški, Radaković, „Gónó” Palcsi³⁹⁵ (41. dokumentum) (testvérhúgának az urát is lelövette) és egy szerb, aki azelőtt szolgáló volt a faluban, a Jurišić Mišo (saját gazdáját, Ladóczki Istvánt is elhajtotta). Egy családnál megebédeltek és megittak pár liter bort. A házigazdát Milutinovics Gyulának hívták. Később a piacra hajtották a falu népét. Szecsei Jakabnak, akinek hét családja volt, amikor el akarták vinni, a gyerekei belekapaszkodtak a lábába.³⁹⁶ Ott a helyszínen lelőtték. Elhajtották a nagyapámat, Kocsis János kovácsmestert is, pedig sohasem politizált. [...] A piacon kb. 200 férfit gyűjtöttek össze. Felsorakoztatták őket két sorba és elkezdtek a válogatást. Legelőbb öregapámat, mert magyaros bajusza volt. Az üvegszeme fénylett, azt hitték, mosolyog, ezért leszakították a bajuszát. A papot, a tanítókat, tanárokat kiválogatták és sok más férfit is. A többieket hazaküldték. Hármat kiválasztottak: Firányi plébánost,³⁹⁷ Kocsis Zoltán nagybátyámat és Filiszter Kelement. Nekik azt a feladatot adták, hogy a faluban végeztessék le a földéken folyó munkálatokat.

392 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság. R. 711/1952. Vajda Miklós adorjáni lakos holttá nyilvánítási eljárása. 1952. december 18-ai keltezésű jegyzőkönyv.

393 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság. R. 711/1952. Vajda Miklós adorjáni lakos holttá nyilvánítási eljárása.

394 A tanú téved, hiszen az adorjáni vérengzés 1944. október 31-én történt.

395 Feltehetően Pilisi Pálról van szó, akit a Szabadkán ítélező hadbíróóság 1945-ben zsarolás vádjával öt év szigorított kényszermunkára ítelt. TLZ. F. 127 Zentai Járásbíróság. Hadbíróági iratok. 1945. S. 196/45. Pilisi Pál magyarkanizsai lakos büntetőügye.

396 A tanú téved, a kivégzett adorjániak között Szecsei Lukács szerepel, akinek két gyermeke volt. TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság. R. 70/1950. Szecsei Lukács adorjáni lakos holttá nyilvánítási eljárása.

397 Firán (Firány) Lajos (Nemesmiletics, 1901. április 25.– Magyarkanizsa, 1975. március 10.) 1938-tól adorjáni plébános, valamennyi kivégzett adorjáni személy adatait bejegyezte a plébánia halotti anyakönyvébe.

[...] Az embereket két sorba állították, és megindították Magyarkanizsa felé. Elhaladtak ott is, ahol ebédelték, és berántották a sorba Milutinovics Gyula bácsit is. A falu végén a Tisza felé kanyarították az embereket. Három sorba voltak állítva a falu utolsó házatól 15 méterre. Öt embert kiválasztottak: Bakota tanítót, Tandari Istvánt és még hármat. Amikor elkezdték a Tiszába lőni az embereket, ennek az öt férfinak az volt a feladata, hogy aki nem esett a vízbe, azt belökjék. A Bakota tanító letérdelt – hét családja volt³⁹⁸ – és könyörgött, hogy hagyják meg az életét, de senkinek sem kegyelmeztek.”³⁹⁹

Tari János 1944-ben káplánként Tóthfaluban szolgált, így nem volt szemtanúja az eseményeknek. De mint adorjáni plébános, aki élvezte a hívek bizalmát, és ezért hallott tőlük az eseményekről, 1994-ben így emlékezett az adorjáni tömeggyilkosságra:

„...Az adorjáni öldöklésről, amit tudok, az, hogy a legkegyetlenebb, legembertelenebb, amit valaha is hallottam a mi vidékünkön. Egészen párját ritkító eset. Az, hogy ez megtörténhetett, azt bizonyítja, hogy az ember valóban mélyre süllyedt. Ezek nem emberek voltak, egész biztos, hogy ördögtejet szívtak valaha magukba. Olyanok követték el a gyilkosságot, akik közül sokan ismerték ezt a népet, s mindenkit, akit láttak, ha férfi volt, ide terelték a piacra.

Válogatás nélkül lehajtották őket a Tiszára, és ott lelövöldözték. A tragédiát az teszi különösen kegyetlenné, hogy egy-egy családot szinte kiirtottak. Volt, ahol meghalt az édesapa, meghalt a fia és a veje. Egészen fiatalok is voltak köztük. Olyanok is, akik előző nap értek haza a frontról. Idősek is, egy tanító is, a Bakota tanító, úgy tudom, neki kilenc élő családja volt. Könyörgött nekik, ne bántsák. Ezek, akiket kivégeztek, mind ártatlanok voltak.”⁴⁰⁰

Az adorjáni vérengzésért – amelyben ötven, 18–66 éves életkorú férfit,⁴⁰¹ közöttük Vajda Miklóst öltek meg – a szabadkai székhelyű hadbíróóság 1945 februárjában Aleksandar Oluškit, Svetozar Kneževićet és Nikola Radakovićot felelősségre vonta: az utóbbi kettőt börtönre, míg Oluškit golyó általi halálra ítélték.

A Magyarkanizsai Népfelszabadító Bizottság 1945. február 8-án értesült a három egykori bizottsági tag ellen hozott ítéletről. Nagygyűlés megszervezését helyezték kilátásba, amelyen tájékoztatni kívánták a lakosságot a történekről.⁴⁰²

Az adorjáni tömeggyilkossági ügyben tevékenyen részt vevők közül – az eddigi ismeretek szerint – mást nem vont felelősségre sem katonai, sem polgári bíróság.

Az Oluški-üggyel kapcsolatban a szabadkai hadbíróóság 1945 tavaszán háromhavi kényszermunkára ítélte Iván Margitot, aki 1941 és 1944 között bizalmas viszonyt ápolt

398 Bakota Antal tanítónak valójában nyolc gyermeke volt. TLZ. F. 127 Zentai Járásbíróóság. Vp. 167/1946. Bakota Antal adorjáni lakos vagyonelkobzási eljárása. 1946. február 8-ai keltezésű jegyzőkönyv.

399 Forró 2007, 112–115.

400 Forró 2007, 122–123.

401 Uo. 76–78.

402 TLZ. F. 115. Magyarkanizsai Községi Népbizottság. 1 sz. kötet: A plénum és a Végrehajtó Bizottság jegyzőkönyvei 1944–1949. 1945. február 8-ai jegyzőkönyv.

Bata Lajossal.⁴⁰³ Iván Margit bűne az volt, hogy elfogása előtt néhány napig rejtegette a körözött Oluškit, aki a büntetés elől Szerbiába szándékozott szökni: be akart állni a hadseregbe, és így szeretett volna eltűnni.⁴⁰⁴

Bizonytalan azonban, hogy Oluški elnyerte-e méltó büntetését. A Zentai Járásbíróság büntetőügyben információért fordult a Magyarokanizsai Bűnügyi Alosztályhoz, amelytől 1945. október 18-án a következő választ kapta:

„Az Aleksandar Oluški és társai elleni büntetőügyben tájékoztatjuk Önöket, hogy nem ismeretes számunkra, melyik Oluški felől érdeklődnek: az idősebbről, vagy az ifjabbról. Az idősebb /az apa/ Uzunovićevón él, a Trónörökös utcában. Az ifjabbnak /a fiú/ tartózkodási helye számunkra ismeretlen, és hivatalos értesítést sem kaptunk arról, hogy az illetékes hatóság kivégezte-e. Az igazságnak csak az felel meg, hogy ez év februárjában falragaszokon megjelent, hogy halálra ítélték, de hogy az ítéletet végrehajtották-e vagy sem, arról nem kaptunk hivatalos értesítést.”⁴⁰⁵

Az adorjáni vérengzés számos áldozatának hozzátartozói még napjainkban is várnak a bírósági rehabilitációra.

403 Bata Lajos volt a magyarokanizsaiak közül az egyik, aki a magyar hadsereg 1941-es bevonulása alkalmával – a helyzetet kihasználva – tettelesen bántalmazott szerb nemzetiségű polgárokat. *Lásd* Forró 2007, 39.

404 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság. Hadbírósi iratok. S. 602/1945. Iván Margit magyarokanizsai lakos büntetőügye.

405 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság. K. 406/1945. Oluški Aleksandar magyarokanizsai lakos büntetőügye.

VIRÁG ISTVÁN

1861. március 28-án született Szabadkán, római katolikus pap, horgosi apátplébános, apja Dániel, anyja Nemes Ilona.

Virág István gimnáziumi tanulmányait 1871 és 1878 között Szabadkán folytatta, teológiát 1880 és 1884 között Kalocsán hallgatott. 1884. június 26-án szentelték pappá. 1885–86-ban káplán Bezdánban, 1888 és 1890 között a zentai gimnázium hitoktatója. 1891 és 1904 között a kalocsai Tanítóképző tanára. 1905 és 1908 között káplánként működött Újvidéken, majd 1909-től – 1944-ben bekövetkezett mártírháláláig – horgosi plébános.

Kortársai nagy műveltségű, kiváló beszédkészséggel megáldott, szerény emberként ismerték, aki érzékeny volt a társadalmi problémákra: 1933-ban – a nagy gazdasági világválság idején – szegénykonyhát működtetett Horgoson. Gyakran saját jövedelméből segítette ki a rászorulókat tekintet nélkül nemzeti hovatartozásukra, vallásukra.⁴⁰⁶

A horgosiak idős plébánosának tragikus sorsáról Cseres Tibor és Matuska Márton publicisták, valamint Mészáros Sándor történész is megemlékezett.⁴⁰⁷

Ismereteink szerint az idős pap 1944. november 6-án misézett utoljára, ezt követően – mivel egészségi állapota megromlott – szolgálatát nem tudta ellátni.

A horgosi eseményeket taglalva Matuska Márton megemlíti *A plébánia cronikája a vörös megszállás alatt 1944. október 10. – 1945. januárig* c. naplót, amelyet Körmöczy Mátyás⁴⁰⁸ horgosi káplán állított össze. Körmöczy káplán, az általa ismert tények és a beérkező hírfoszlányok alapján minden mozzanatra kiterjedő nagy aprólékossággal és pontossággal a következőket írja:

406 Tari 2004, 180.

407 Cseres 1991, 185–188.; Matuska 1991, 98–101.; Mészáros 1995, 62–64.

408 Körmöczy Mátyás (1903–1951) Magyarkanizsán született, gimnáziumi tanulmányait 1914 és 1922 között Zentán és Kalocsán folytatta. 1922 és 1926 között teológus Kalocsán, majd Diakováron. 1926. szeptember 5-én Diakováron szentelték pappá. 1941-től káplán és hitoktató Horgoson. Virág István apátplébános meggyilkolását követően 1951-ben bekövetkezett haláláig a horgosi plébánia irányítója.

„Rettenetes nap XI. 20.

Öt órakor érkezik a milícia főnöke egy partizánnal. Kihallgattak sok erkölcsi kutatás keretében: jó és rossz nem élhet együtt. A rossznak pusztulni kell. Kereszkérdések: tartott-e politikai beszédet? (A plébános – M. M. megj.) Felolvasta-e az első körlevelet, amely így kezdődik: 22 évi rabság után? Kik voltak a gyilkosok 1941-ben? Kik tudnak erről stb. Mi a véleményem N.-ről?

– Hol az öreg plébános?

Hirtelen és minden átmenet nélkül jött a kérdés. Bevezettem őket apát úr szobájába. Vacsorázott az asztalnál alsóruhában. Csak röviden kérdezték: mi a véleménye N.-ről? Kik voltak a gyilkosok? Kik tudnak róla?

– Jaj, 5 óra elmúlt tíz perccel. Sok a dolgom. Mennem kell! Isten áldja!

Elmentek. Fellélegeztünk. Átmentünk ezen is. Én is vacsorázni kezdtem a dolgok letárgyalása után. Hat óra után zörgetnek. Kérdezem:

– Tko je? – (Ki az?)

– Milicija – felelték. Kinyitom az ajtót.

– Mit óhajt? – kérdem.

– Az öreg úrral van beszélhivalóm. – Bevezetem.

– Köszönöm. Apát úr az asztalnál breviárumozik.

– Sajnálattal jelentem, hogy a milícia elnöke⁴⁰⁹ nagy elfoglaltsága miatt nem bírta teljesen kikérdezni, ezért kérem, kövessen.

Könyörgő hangon kérem szláv nyelven:

– Miért nem hallgatja ki itt a milícia elnöke? Hisz látta, hogy beteg, 84 éves idős ember.

Jóságosan tekint rá apát úr is, és magyarázza, hogy idős is, itt fáj, ott fáj, nem bírok járni.

– Nem baj! – mondta a partizán. – Majd mi tisztelendő úrral kikísérjük a kocsiig. Kihallgatás után visszahozzuk, csöngetek, és tisztelendő úr beengedi.

Felöltöztettük. Még figyelmezteti, hogy a reverenda fölé vegyen valamit, mert hideg van. Báránybőr bekecsét felveszi. Botját kezébe veszi. Szemüvegét a zsebébe teszi a rózsafüzérral együtt. Most jóságos, mindig mosolygó tekintetével kérdően néz, és azt mondja:

– Tisztelendő úr, maga is kíséren el engem!

De a partizán majdnem goromba határozottsággal azt mondja:

– Tisztelendő úr! Nincs szükség rá. Tudnak ott magyarul.

Gyertyát gyújtok, hogy a folyosón világítsak. Szépen vezetjük jó apát urunkat a kijáróig. A lépcsőt megvilágítom, kinyitom az ajtót. Kitartom a gyertyát, hogy lássa a három lépcsőt, amelyre figyelmeztetem is a katonát. De ő beránt az ajtón:

– Nem kell! Lát itt már az öreg. Zárja be az ajtót.

A koci elgördül. Bezártam az ajtót, és egyedül maradtam egy kis leánnyal a nagy házban. Vártam a zörgetést, de hiába. Éjfél után úgy 1 órakor kicsit elszunnyadtam. (Nem tudtam, hogy egész éjjel őriztek az utcán, hogy senkinek tudtul ne adhassam

409 A krónika írója valószínűleg a Horgosi Népőrség parancsnokára gondol.

a borzasztó valót. Még a kocsi megérkezése előtt mindenkit eltávolítottak az utcáról, pedig 7 óráig szabad volt a járás.) Ellopták jó apát urunkat!

XI. 21.

Ma reggel tűzvészként terjedt el a hír: plébános urunkat is elvitték. Reggelit és pokrócot visz be Éva néni, a szakácsné. De elutasítják:

– Ma nem lehet neki semmit adni!

Ebédet azonban ismét vittek. Még sorba is állították a kosarat és a pokrócot. Az ő azonban megkérdezett egy másikat, aki felvette a kosarat és a pokrócot, és visszaadta ezen kijelentéssel:

– Nénikém, csak vigye vissza! Az este elvitték Szegedre. Ennyit tudunk.

Dictur I. (Mondják, beszélük – M. M. megj.)

XI. 21-én délután berohan valaki, s kérdi:

– Igaz, hogy apát urunkat elvitték? Rettenetes! Tegnap este 35-öt végeztek ki! Akkor ő is közöttük van. Elrohan.

Dictur II.

Nagyon sokféle a hír.

I. A csendőrség épületéből kiszabadultak nem látták. XI. 20-án este: 17 meg 14 eltűnt közülük.

II. Szépen halt meg. Nem is kellett agyonlőni. Szívszélhűdés érte.

Dictur III.

A községházára vitték a kihallgatás után. Kocsival vitték a Szécsi-féle kereszthez. Felszálláskor maga a milícia parancsnoka segítette fel.

– Isten áldja meg, fiam! – köszönte meg.

– De a papnak is adj! – mondta az egyik. Ūtött a másik.

– Megbocsátok neked, fiam – volt a felelet.

Dictur IV.

Egy nővel kötötték össze a vesztőhelyen, s szíven lötték. Másnap szürkületkor a testét a fejétől távolabb látták. Tehát még halála után le is fejezték volna.

Dictur V.

A Szegényház utcába vitték őket dróthoz kötözve. Ū elesett. Vendég katonák jöttek. Jugoszláviai pap? Adj neki! Két dörrenés. Reggel a vérnyomok láthatók voltak egy kis koponyacsonttal.

Dictur VI.

XI. 22-én beállít hozzám kisfiával egy névnapról jött ember.

– Mi van a plébános úrral?

– Nem tudom. Azt mondják az asszonyok, hogy Szegedre vitték. Mások mondták, hogy akkor este 35-öt végeztek ki. Felőle nem tudok semmit.

– Nálam voltak névnapon tegnap este. Kérdezősködtem plébános úr iránt. Nincs köztük. Akkor 25-öt, tegnap 35-öt végeztek ki.
Elment. Kém lehetett. Megismerni akarta a közvéleményt.

Dictur VII.

Temetésről jövök egyedül. Megszólít egy ember.

– Temetni volt? Úgy is kell! Csak végezze a templomban rendesen a dolgát.

Elkezdek szlávul beszélni vele. Mondja, hogy csak Istent hirdessem, ők nincsenek a hit ellen.

– Hát az öreg Virágnak külön véleményei voltak. De ezt hagyjuk. Maga fiatal, csak maga dolgozzon.”⁴¹⁰

De mik lehettek azok a – Körmöczy szavaival élve – „külön vélemények”, amelyek miatt az idős apátplébánosnak az életével kellett fizetnie?

A magyar csapatok 1941-es bevonulását követően Bácska-szerte hálaadó istentiszteleteket tartottak, ez alól Horgos sem volt kivétel. Ezt támasztja alá Mészáros Sándor okfejtése is:

„...A partizánok 1944. október 10-én vonultak be Horgosra. Virág János⁴¹¹ plébánosnak akkoriban még nem történt bántódása. De a visszatérő telepések hamarosan emlékezni kezdtek arra, hogy az akkor 81 éves plébános a Horgoson állomásozó magyar katonáknak 1941-ben táborig misét⁴¹² celebrált, és prédikációjában hálát adott az Úristennek, a »magyarok Istenének«, amiért vége szakadt a »bocskorosok« uralmának.”⁴¹³

Azonban – a háborús bűncselekményeket vizsgáló bizottság fennmaradt, 1945. december 17-ei F-határozatában ezt a „bűncselekményt” nem említik. A határozat utal Svetozar Božin és Andrija Vlašić horgosi földművesek jegyzőkönyvbe vett nyilatkozataira, amely szerint Virág plébános bűne a szerb telepések deportálásában való részvétel volt:

„...Virág István háborús bűnös 1941 áprilisában és májusában Horgos község képviselőjeként részt vett a megszállókkal együtt annak a döntésnek a meghozatalában, amelynek alapján Kis-Gyála⁴¹⁴ telepről tömegesen deportálták a szerb telepeseket.”⁴¹⁵

410 Körmöczy Máttyás: A plébánia cronikája a vörös megszállás alatt október 10. – 1945. januárig. (Napló) In Matuska 1991, 105–108.

411 Mészáros Sándor téved, a plébánost Virág Istvánnak hívták.

412 Mészáros feltehetően a hálaadó szentmisére gondol, amelyen a falu lakossága mellett az ott állomásozó honvédek is részt vettek.

413 Mészáros 1995, 63. Hasonló ténynt közöltek Werner Mihály martonosi apátplébánosról is. Bővebben lásd Forró 2007, 59.

414 Telepes falu, ma Horgos település része.

415 VL. F. 183. Kut.: 561. Broj: 528.

Ez a dokumentum tartalmazza az idős pap büntetését is: presuđen, azaz bírósági ítélet nélkül „elítélve”, vagyis kivégezve.⁴¹⁶ (Lásd 42. dokumentum)

Likvidálásának tényét igazolja az is, hogy neve – 183-as sorszám alatt – szerepel a Megszállók és Támogatóik Büntetteit Kivizsgáló Vajdasági Bizottság által összeállított „kivégzettek könyvében”.⁴¹⁷

Virág István neve szerepel a vajdasági bizottság egy másik iratában is. Ez a dokumentum a háborús bűnösök utólagosan – keltezés nélkül – összeállított névjegyzéke, amely a deportációban való részvételre vonatkozik. Ebben Virág plébánost azzal vádolják, hogy erkölcsi támogatást nyújtott a kitelepítéshez: az iratban az van feltüntetve, hogy az idős plébános szökevény...⁴¹⁸

A bizottság összeállította azoknak a „népelleneseknek” a névjegyzékét is, akik véleményük szerint – és a beérkezett feljelentések alapján – a Zentai járásban vétekesekek voltak a dobrovoljacok kitelepítésében. Virág plébános ezen a listán is mint „szökésben lévő” van feltüntetve.⁴¹⁹

A szabadkai járási bizottság összeállította azon személyek névjegyzékét, akiket a Zentai járás területén az internálótáborokkal kapcsolatosan háborús bűncselekmény elkövetésével vádoltak. Virág István plébánosról azt állították, hogy:

„...Horgoson a szláv lakosság tömeges letartóztatásának és internálásának a kezdeményezője volt.”⁴²⁰

A Horgosi Népbizottság Belügyi Részlege a háborús bűncselekményeket kivizsgáló bizottság felhívására 1945. október 18-án névjegyzéket állított össze azokról a személyekről, akiket – ismereteik szerint – Horgoson a „felszabadulást követően likvidáltak”. A névjegyzék 37 személy nevét tartalmazza – Virág István a 17. sorszámú – minden egyéb személyi adat nélkül. Mivel csupán a nevek alapján az áldozatok nehezen voltak azonosíthatók, a hatóság a következő magyarázatot adta:

„...Valószínű, hogy ezeket a személyeket a fasiszta megszállás alól való felszabadulást követően likvidálták. A bizottság erre vonatkozóan semmilyen valós bizonyítékkal nem rendelkezik. Ezen személyek nagyobb része horgosi, de egy része teljesen ismeretlen a feltüntetett nevek alapján. A fentiekkel kapcsolatban utólagosan lefolytatjuk a részletes ellenőrzést, és megküldjük a pontos adatokat.”⁴²¹

416 Uo.

417 VL. F. 183. Knjiga: 73. Knjiga evidencije streljanih ratnih zločinaca 1944-45. Redni broj: 183.

418 VL. F. 183. Kut.: 536. Okrug Subortica. Deportiranje, naknadni spisak. Redni broj: 4. Virág István mellett még Kovács Kálmán, Nagygyörgy Mihály és Véberváry István van feltüntetve a listán.

419 VL. F. 183. Kut.: 538. 1944–1948. Srezovi R–Š. Srez Senta. Horgoš. Deportiranje. Redni broj: 8. Virág István mellett még Kovács Kálmán, Nagygyörgy Mihály és Véberváry István horgosiak, illetve Bata János, Feiszthamel György, Sóti József és Soós Lukács magyarkanizsaiak szerepelnek a listán.

420 VL. F. 183. Kut.: 538. 1944–1948. Srezovi R–Š. Srez Senta. Horgoš. Logori. Redni broj: 45.

421 VL. F. 183. Kut.: 503. 1945: 218-429. Broj: 303.

A Zentai Járási Népbizottság Belügyosztálya 5554/1945-ös iktatószámú átiratával 1945. szeptember 12-én megküldte a Zentai Járásbíróságnak azoknak a személyeknek a névjegyzékét, akiket a Megszállók és Támogatóik Bűncselekményeit Kivizsgáló Vajdasági Bizottság 718/1945-ös iktatószámú, 1945. február 2-ai keltezésű iratával háborús bűnösnek minősített. A névjegyzéken a járás területéről 271 személy neve van; Virág István neve a 223-as sorszám alatt szerepel.⁴²²

Ugyanazon a napon, szeptember 12-én, a Zentai Járásbíróság megkapta a névre szóló intézkedési felhívást is a néhai horgosi plébános ügyében, aminek alapján megindította ellene a vagyonekhozási eljárást. A belügyosztály iratában azt tüntették fel, hogy:

„...Virág István horgosi [illetőségű] háborús bűnös, népellenesség, aki a háború során eltűnt, és akinek a vagyonát még nem kobozták el, kéri az illetékes eljárást [lefolytatni].”

A vagyonekhozási eljárás azonban a hatalom szempontjából sikertelenül végződött, mert a horgosi bizottság a leltározás alkalmával a következőt állapította meg:

„...Ingatlanja ebben a községben nincs. Ingósága szintén nincs, ami volt, azt rokonai elvitték, egy részét pedig a kórház kapta meg, annak Horgoson történő felállításakor.”⁴²³

Virág István plébános halálhírének – 1944 őszén tragikus vértanúhalált halt bácskai paptestvéreinek halálhírével együtt – a katolikus egyház körlevélben erősítette meg.

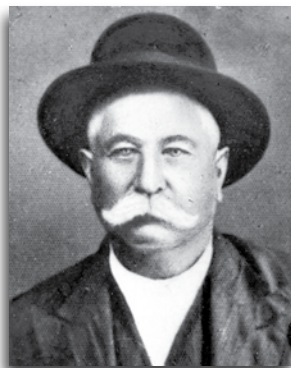
Az idős, a nép körében köztiszteletnek örvendő plébános ok nélküli, értelmetlen meggyilkolása és háborús bűnössé nyilvánítása üzenetértékű volt: egyrészt figyelemztetés volt a lakosságnak, hogy senki sem érezheti magát biztonságban, másrészt az új, kommunista hatalom vallásellenességét volt hivatott demonstrálni.

422 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság. Vp. 1015/1945. Virág István horgosi lakos elleni vagyonekhozási eljárás.

423 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság. Vp. 1015/1945. Virág István horgosi lakos elleni vagyonekhozási eljárás.

VITÉZ FERENC

1874. november 25-én született Magyararkanizsán, gazdálkodó, apja Gergely, anyja Rekecki Borbála, felesége Kovács Erzsébet, 3 gyermek – két fiú és egy lány – apja.

Unokája, Bagdi Sándorné elmondása szerint nagyapja jó viszonyban volt a szerbekkel, és nem tudnak semmiféle konfliktusról közte és szerb polgártársai között.⁴²⁴

Ennek ellenére Vitéz Ferencet 1944. október 16-án délelőtt otthonából elhurcolták és a Városháza pincéjébe zárták.

A levéltárban tett kutatásaink idején nem találtunk semmiféle iratot Vitéz Ferenc háborús bűnösségével kapcsolatban. Nem érkezett ellene feljelentés, nevével a jegyzőkönyvekben sem találkozunk, nincs F-határozat sem vele kapcsolatban, illetve nem szerepel a háborús bűnösök vagy a népelleneségek listáján, de nincs bejegyezve a likvidált háborús bűnösök könyvébe se.

A likvidáltakról készített kartonokon megtalálható a neve.⁴²⁵ A kártyán a név, a helység, illetve a presuđen, vagyis az ítélet nélkül likvidált megjegyzés szerepel. A háborús bűnöket vizsgáló bizottságok által a likvidáltakról készített lajstromokban is több helyen feltűnik Vitéz Ferenc neve.

A Magyararkanizsán 1944-ben eltűntek névsorát a Zentai Statisztikai Hivatal számára 1945. október 8-án állította össze a magyararkanizsai bizottság.⁴²⁶ A lajstromban található 96 név között 79-es sorszámmal megtaláltuk Vitéz Ferenc nevét is.

A Zentai Statisztikai Hivatal 1945. október 17-én a szabadkai körzeti bizottságnak küldött iratában⁴²⁷ 308-as sorszámmal – megjegyzés nélkül – Vitéz Ferenc neve is szerepel.

Neve 21-es sorszámmal – megjegyzés nélkül – szerepel a Háborús Bűnöket Vizsgáló Szabadkai Népbizottság által az Újvidéki Népbizottságnak 1945. december 4-én megküldött iratában is.⁴²⁸

424 Bagdi Sándorné visszaemlékezése. 2010.

425 VL. F. 183. Kut.: 583. 1944–1948. Bačka i Baranja. Presuđeni. Vitez Ferenc.

426 VL. F. 183. Kut.: 505. Veće Statističara za srez Subotica. Mesno poverništvo Stara Kanjiža, Adorjan. Broj: 171. Redni broj: 79.

427 VL. F. 183. Kut.: 504. 1945: 150–247. Broj: 240. Redni broj: 308.

428 VL. F. 183. Kut.: 80. Strogo poverljivo. 1944–46. 1946: 1–16. Broj: 3. Redni broj: 21.

Az előzőek ismeretében megállapíthatjuk, hogy sok más esethez hasonlóan, Vitéz Ferenc esetében is csupán a likvidálás tényét sikerül a partizánhatalomnak megállapítania, vélt vagy valós bűnt nem.

Sorsa azonban a későbbi iratokon keresztül nyomon követhető. Felesége a magyarkanizsai Népfelszabadító Bizottság felhívására 1945. május 14-én bejelenti férje eltűnését. A jegyzőkönyvben beszél Vitéz Ferenc eltűnésének körülményeiről is. Idézet az iratból:

„1944. október 16-án délelőtt 11 órakor a ház udvari kertjén keresztül [bejöttek] Radivojev Ljubomir, Radaković Nikola, Oklobdžija Janko és Knežević Svetozar. Felszólították, hogy fizessen 100 ezer pengőt néhai Radivojev Bogdan árvái számára, majd ütni kezdték. Elájultam, ezért nem tudom, mi történt tovább velem. Ételtem részére a Városházára egészen 1944. október 27-ig, de 28-án délután a Városházán azt mondták, hogy kiengették, ami nem volt igaz. Azóta nem jelentkezett.”⁴²⁹ (*Lásd 43. dokumentum*)

Hogy mi történt pontosan Vitéz Ferencsel, megtudhatjuk a magyarkanizsai OZNA-biztos irodájában 1945. május 30-án felvett jegyzőkönyvből. A tanúvallomások szerint október 28-án este 11 óra körül a Városházára érkezett – a fia és lánya⁴³⁰ társaságában – Preradović Milutin⁴³¹, valamint velük együtt további 10-12 fő. Preradović a zárkából kiszólitotta Berecz Istvánt, Szabó Dénest, Vitéz Ferencet és Kókai Lajost. A kiválasztottakat félmegtelenre vetkőztették, összedrótozták, brutálisan összeverték, majd ismeretlen helyre vitték őket. Később Preradović Aleksandar Oluški társaságában további 20 személyt választott ki, akiket átkísértek egy külön cellába és lelőtték őket, miközben az *Igy dolgoznak a csetnikek az erdőben* című dalt énekelték.⁴³² Ezen tetteért Milutin Preradovićot a szabadkai katonai bíróság 18 hónap kényszermunkára ítélte,⁴³³ később azonban amnesztiában részesült.

Mint a fentiekből láthatjuk, a magyarok likvidálásában Magyarkanizsán nemcsak a partizánok vettek részt; a bűncselekményekből kivették részüket a királypárti helyi lakosok is. Ebben az esetben tehát nem szerencsés partizánmegtorlásról beszélni, hiszen ezeket az elkövetőket maga a partizánhatalom bünteti meg a későbbiek során.

A likvidált Vitéz Ferenc vagyonára viszont, úgy tűnik, hogy eleinte szüksége van az új rendszernek. A vagyon összeírására 1946. január 3-án kerül sor.⁴³⁴ Ebből kiderül, hogy a tulajdonában van egy fél ház, illetve 600 négyszögöl szőlő és gyümölcsös Királyhegyen. A vagyonelkobzási eljárás 1946. január 18-án indul meg.⁴³⁵

429 TLZ. F. 115. Községi Népbizottság, Magyarkanizsa. Büntetőügyi Alosztály. Ikt. szám: 117/1945/17.

430 A jegyzőkönyv szerint is, de több visszaemlékező állítása szerint is Persida Preradović volt az egyik legkegyetlenebb kínzója a fogva tartott magyaroknak. Bővebben *lásd* Forró 2007, 52–56.

431 A falába miatt gyakran Topa Milutinként emlegették.

432 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság. Hadbírósi iratok, 1945. S. 1139/45. Milutin Preradović büntetőügye.

433 Uo.

434 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság. Vp. 163/1946. Vitéz Ferenc magyarkanizsai lakos elleni vagyonelkobzási eljárás.

435 Uo.

Az irat érdekessége, hogy Vitéz Ferencet mint háborús bűnöst⁴³⁶ eltűntként említik, holott sorsával – lásd a fentebb tárgyalt OZNA-jegyzőkönyvet – a partizánhatalom tökéletesen tisztában van. Az eljárást az özvegy egészségi állapotára, illetve a három gyermekre való tekintettel 1946. február 8-án leállítják.⁴³⁷

Vitéz Nándor 1947. szeptember 23-án kérvényezi édesapja holtta nyilvánítását. A kérelemhez mellékeltek azt a nyilatkozatot, amelyet Dobó Antal tett 1947. szeptember 14-én, és amelyben kijelenti:

„...tudomásom van arról, hogy Vitéz Ferenc egykori magyarkanizsai lakos 1944. október végén, pedig ez a háborús helyzet miatt tilos volt, kiment az utcára és egy véletlen lövöldözés következtében elesett és mivel idősebb volt, valószínűleg meghalt. A mai napig nem jött vissza és nem is jelentkezett.”⁴³⁸

Természetesen Dobó Antal mint pártfunkcionárius a képtelen nyilatkozat ellenére valószínűleg tisztában volt Vitéz Ferenc sorsával. A Magyarkanizsán likvidált személyeket nem földelték el rendszeren, és emiatt Ilija Bašta járási OZNA-tiszt újratemetést rendelt el, amelyen Dobó Antal is részt vett. Későbbi elmondása szerint az áldozatok azonosításáról meglehetősen pontos adatokat rögzített.⁴³⁹ Ennek tükrében vallomása inkább a kor elvárásainak, és nem a valóságnak felelt meg. Az eljárás iratai közül érdemes megemlíteni azt, melyben a Zenta járás belügyi osztálya tájékoztatja a Zentai Járási Népbíróságot, hogy Vitéz Ferenc egykori magyarkanizsai lakost nem sújtja az állampolgárság megfosztásáról szóló törvény első pontja.⁴⁴⁰ Mindezek tükrében Vitéz Ferencet 1947. november 8-án nyilvánították holtta, és halálának időpontját 1944. október 31. napjában állapították meg.⁴⁴¹

436 Vitéz Ferencel kapcsolatban ez az első ilyen jellegű jelző, amely azt bizonyítja, hogy a partizánhatalom számára minden likvidált személy – függetlenül attól, hogy követett-e el bármiféle bűnt vagy sem – háborús bűnös.

437 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság. Vp. 163/1946. Vitéz Ferenc magyarkanizsai lakos elleni vagyonelektobzási eljárás.

438 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság. Vp. 1567/1947. Vitéz Ferenc holtta nyilvánítási ügye.

439 Forró 2007, 55.

440 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság. Vp. 1567/1947. Vitéz Ferenc holtta nyilvánítási ügye.

441 Uo.

WERNER MIHÁLY

1883. május 20-án született Bácsszentivánon, római katolikus pap, martonosi apátplébános.

Teológiai tanulmányait 1902 és 1906 között Kalocsán végezte. Pappá szentelése után Mélykúton, Szépligeten, Újfutakon, Paripáson, Zentán, Magyarkanizsán segédlelkészkedett, majd 1924-ben Martonosra helyezték, és átvette a helyi plébániát. 1936-tól esperes, 1944. január 8-tól címzetes martonosi apát. Visszaemlékezések szerint az egyház harcos, odaadó híve, aki elszántan küzdött a falu vallásos életének elmélyítéséért. Céljai között szerepelt a kispiaci templom felépítése, ehhez buzgón gyűjtötte az adományokat. Híres zeneszakértő és nagy botanikus volt. A jugoszláv királyi hatóságok 1941-ben túszként magukkal hurcolták. Sok éhezés és gyaloglás után sikerült hazatérnie, és ekkor hirtelen haragjában a szószekről „kulturálatlan, erdőből szalasztottaknak” nevezte a szerbeket.⁴⁴² A magyar csapatok bevonulását követően misét celebrált, és hálát adott az Úrnak, hogy vége a „bocskorosok” uralmának.⁴⁴³

Az impériumváltást követően, 1944. október 11-én néhány martonosi szerb a katolikus plébániára ment, ahol tönkretették az irattárat és a könyvtárat. A bútorokat összetörték, a pénztárból eltulajdonítottak 17 840 pengőt. (Az épülő kispiaci templom értékének kétharmad részét.) Magukkal hurcolták Werner Mihály apátplébánost is. Rövidesen összeszedtek még néhány magyar polgárt, és a Városháza pincéjébe zárták őket. Heteken keresztül folyt a fogvatartottak vadállati kínzása. Az apátplébánost összevissza verték, hímtagját naponta marcangolták harapófogóval.

Amikor a foglyok tudomást szereztek arról, hogy a fogvatartóik a „kivégzésükre” készülnek, az agyonkínzott apátplébános a likvidálás előtti éjszakán meggyöntatta és feloldozta bűneiktől társait. 1944. november 21-én hajnalban az apátplébánost 23 társával együtt likvidálták, a tetemetek egy jelöletlen tömegsírba ásták el.⁴⁴⁴

442 Dongó 2011, 88–89.

443 Forró 2007, 59.

444 Uo. 62–64.

A 2000-ben megjelent *Dokumenti iz istorije Jugoslavije* (Dokumentumok Jugoszlávia történetéből) című könyv negyedik kötetében a német háborús bűnösök névsorában 7203-as sorszámmal szerepel Werner Mihály neve mint népi német (folksdojčer), aki tagja volt a szerbeket internáló bizottságnak Martonoson.⁴⁴⁵ Werner Mihály német származása ellenére magyarnak tartotta magát, és nincs tudomásunk arról, hogy bármilyen német szervezet tagjaként tevékenykedett volna. Az erre való utalás nyilvánvalóan téves.

A martonosi háborús bűnöket vizsgáló helyi bizottság a likvidálásokat követően, 1944. december 6-án kezdi meg a feljelentések gyűjtését. Werner Mihály ellen összesen két feljelentés érkezik, mindkettő 1945. március 2-án, tehát 101 nappal a likvidálását követően.

Az elsőben az 59 éves feljelentő azzal vádolja a plébánost, hogy az ő parancsára internálták és emiatt öt hónapot és hét napot töltött fogságban.⁴⁴⁶

A második feljelentésben egy helyi 70 éves szerb földműves vádolja a plébánost:

„Azonnal a megszállók bejövetelekor, engem a katonák, akiket Demeter András nemzetőr vezetett, letartóztattak. Azért, mert amikor a martonosi börtönben töltöttem néhány napot, Werner Mihály, aki a szerbek elleni terror fő kezdeményezője és szervezője volt, megparancsolta, hogy engem a többi szerbvel együtt, akik velem együtt a börtönben voltak, Magyarokizsára hajtsanak. Magyarokizsán a börtönben ültem, amíg el nem engedtek. Összesen 10 napot töltöttem a börtönökben.”⁴⁴⁷

Mindenképpen említést érdemel, hogy mindkét feljelentésben tanúként szerepel Vučić Mita neve, akiről a visszaemlékezők egyöntetűen állítják, hogy az egyik vezető ideológusa volt a martonosi magyarok ellen elkövetett atrocitásoknak.⁴⁴⁸

A meglehetősen egyszerűen fogalmazó iratokkal ellentétben a visszaemlékezések szerint Werner Mihály plébános nem töltött be vezető szerepet az események alakításában. A vádak – a későbbiekben is – valószínűleg azért érték, mert jó kapcsolatot ápolt Fehér Mátyás főjegyzővel, illetve aktívan részt vett a falu közeleti tevékenységében.

A háborús bűnöket vizsgáló helyi bizottság iratai között több helyen is találkozunk Werner Mihály nevével. A kényszermunkára hurcolás kategóriájában a vádolt kilenc személy között megtalálható Werner Mihály neve is, ahol testvérével, dr. Werner Jánossal együtt azzal vádolják, hogy a katonai hatalomnak azt tanácsolták, hogy a szerb lakosságot Martonosról kényszermunkára hurcolják.

A helyi iratok között megtalálható egy 1945. január 3-án írt általános jelentés a megszállók cselekedeteiről Martonoson. Az iratot a helyi háborús bűnöket vizsgáló bizottság elnöke, Eremić Miloš látta el kézjegyével. Werner Mihályról azt állítja, hogy a bevonulás kapcsán elmondott beszédében lázított a szerb lakosság ellen, és bocskorosnak nevezte őket.

445 *Dokumenti iz istorije Jugoslavije*. IV. kötet. 746.

446 VL. F. 183. Kut.: 321. Prijave Martonoš. Broj: 397.

447 VL. F. 183. Kut.: 321. Prijave Martonoš. Broj: 403.

448 Bővebben *lásd* Forró 2007, 59.

A martonosi iratok között megtalálhatóak kis papírokra írott, a vádolt személyekről szóló rövid leírások, amelyben nevezettek cselekedeteit írják le a háború alatt. Az iratokon semmiféle dátumozás vagy aláírás nincs. Werner Mihállal kapcsolatban azt írják, hogy részt vett a szerbek táborokba való internálásában, nem engedte őket hazatérni, és az ő javaslatára zárták a szerbeket koncentrációs táborokba. Részt vett 14 szerb Magyarkanizsára internálásában, akiket útközben azzal ijesztgettek, hogy a Tiszába lövik őket. Ő volt az illetékes hatalom tanácsadója, hogy a martonosi szerb lakosságot kényszermunkára vigyék. Részt vett a szerb fiatalok magyar hadseregbe való mozgósításában, akik közül ketten – Bajić Radomir és Petrić Kajica – elesetek a fronton. Az iraton kézzel írott jegyzőkönyvszámok találhatóak, amelyeket nem sikerült megtalálni.

A Zentai járási háborús bűnöket vizsgáló bizottság iratai szerint a magyar katonai vezetés idején a helyi közigazgatás tagjaként részt vett a szerb lakosság táborokba hurcolásában,⁴⁴⁹ illetve internálásában,⁴⁵⁰ valamint a szerbek vagyonelkobzását meg-hozó határozatokban.⁴⁵¹

A táborba hurcolás⁴⁵² és a vagyon elleni bűncselekmények⁴⁵³ vádjai megjelennek a háborús bűnöket vizsgáló szabadkai körzeti bizottság anyagában is.

Az említett vádakra semmiféle bizonyíték nem található. Werner Mihály aláírása semmiféle hasonló tettet elrendelő, irányító iraton nem található, illetve nem szerepel a büntettekről készített elaborátumokban sem.

Ennek ellenére Werner apát urat egy határozattal háborús bűnössé nyilvánítják,⁴⁵⁴ és neve 3759-es sorszámmal bekerül a háborús bűnösök regiszterébe,⁴⁵⁵ illetve a népellenesek regiszterébe is.⁴⁵⁶

Neve a likvidáltokról készített kartonokon is megtalálható.⁴⁵⁷ Rajta csupán a név, a helység, illetve a presuden, vagyis az ítélet nélkül likvidált megjegyzés szerepel.

A háborús bűnöket vizsgáló bizottság által a likvidáltokról készített lajstromokban – martonosi,⁴⁵⁸ zentai,⁴⁵⁹ szabadkai⁴⁶⁰ – több helyen feltűnik Werner Mihály neve. A *Kivégzett háborús bűnösök könyvében* azonban nevét hiába kerestük.

A Járási Népbizottság Belügyosztályának vagyonelkobzást kezdeményező dokumentumában⁴⁶¹ Werner Mihályt a háború során elmenekült háborús bűnösként és

449 VL. F. 183. Kut.: 538. 1944–1948. Srezovi R–Š. Srez Senta. Martonoš. Logori. Redni broj: 42.

450 VL. F. 183. Kut.: 538. 1944–1948. Srezovi R–Š. Srez Senta. Martonoš. Interniranje. Redni broj: 17.

451 VL. F. 183. 538. 1944–1948. Srezovi R–Š. Srez Senta. Martonoš. Protiv imovine. Redni broj: 9.

452 VL. F. 183. Kut.: 536. Okrug Subotica. Grupa logori. Redni broj: 60.

453 VL. F. 183. Kut.: 536. Okrug Subotica. Masovni zločini protiv imovine. Redni broj: 40.

454 Az iratra több helyen is történik utalás, azonban a jelzett helyen nem található.

455 VL. F. 183. Knjiga: 63. Registar Ratnih Zločinaca. Broj: 3759.

456 VL. F. 183. Knjiga: 66. Registar Narodnih Neprijatelja. Broj: 6523.

457 VL. F. 183. Kut.: 583. 1944–1948. Bačka i Baranja, Pesuđeni. Verner Mihalj.

458 VL. F. 183. Kut.: 503. 1945: 218–429. Broj: 303.

459 VL. F. 183. Kutija: 504. 1945: 150–247, Broj: 240.

460 VL. F. 183. Kutija: 80. Strogo poverljivo 1944–46. 1946: 1–16. broj: 3.

461 TLZ. F. 127. Zentai Járásbíróság, Vp. 1085/1945. Werner Mihály martonosi lakos elleni vagyonelkobzási eljárás.

népellenségként tüntetik fel. A róla írt karakterisztika túlzó. Az irat szerint mint pap és mint személyiség részt vett minden martonosi szerb elleni ítéletben: verés, üldözés, letartóztatás, internálás, kényszermunka, vagyonekobbzás, rablás. Az ő ítélete alapján 2000 szerb családot üldöztek és semmisítettek meg. Csak a tisztánlátás kedvéért említjük meg, hogy Martonosnak az 1948-as népszámlálás szerint 3344 lakosából 2639 magyar, 688 szerb, 4 horvát, 3 montenegrói volt. 27 személy nem nyilatkozott a nemzetiségéről.⁴⁶²

Az iratban olvasható a Martonosi Népfelszabadító Bizottság azon megjegyzése, melyben vagyonekobbzásra javasolja Werner Mihály ingó és ingatlan vagyonát, azt is, ami esetleg más településen található, hiszen megállapítást nyert, hogy nevezettnek a község területén nincs semmiféle vagyona.

Dongó Ferenc visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy az egyházmegyei hatóság a polgári hatóságtól hivatalos értesítésre várt Werner Mihály sorsával kapcsolatban, ami azonban nem érkezett meg.⁴⁶³

Pontyos Vendel káplán 1945. március 25-én arról értesítette Budanović⁴⁶⁴ püspököt, hogy a martonosi plébánia kasszájából 17 840 pengő tűnt el. Ezenkívül a templompénztár összes pénze, az alapok, a kegyes alapítványok pénze, valamint az Újvári-alapítvány 1944. évi bérének befolyt hányada is mind elveszett.⁴⁶⁵

Werner Mihály apátplébános rehabilitációs eljárása – a Magyarokanizsai Rákóczi Szövetség és a Délvidék Kutatóközpont – kezdeményezésére folyamatban van. Emlékét őrzi – az e két szervezet által – a martonosi templom kertjében 2012. június 26-án felállított kegyelethely.

462 Klamár Zoltán: Az identitásstratégia hatása a térfoglalásra – Martonosi példák. In Liszka József szerk.: *Acta Ethnologica Danubiana. Az Etnológiai Központ Évkönyve*. 13. Komárom–Somorja, 2011, Fórum Kisebbségkutató Intézet.

463 Dongó 2011, 54.

464 Lajčo Budanović a szabadkai székhellyel működő Bácskai Apostoli Közigazgatás élén állt. 1927. május 1-jén szentelték püspökké. A magyar időben internálták, és csak a háború után került vissza a püspökség élére.

465 Martonosi Plébániahivatal. 27. szám. Közli Dongó 2011, 209.